

TURINYS

IŽANGA	2
1. PROCESO NUTRAUKIMO KALTININKUI IR NUKENTĖJUSIAJAM SUSITAIKIUS SAMPRATA IR REIKŠMĖ	5
1.1. PROCESO NUTRAUKIMAS SUSITAIKIUS IR MEDIACIJA	7
1.2. NEKALTUMO PREZUMPCIJA IR PROCESO NUTRAUKIMAS	20
1.3. INSTITUTO SANTYKIS SU ŽMOGAUS TEISIŲ UŽTIKRINIMU	26
2. PROCESO NUTRAUKIMO PAGRINDAI	32
3. PROCESO NUTRAUKIMO SĄLYGŲ PROCESINĖ FORMA	48
3.1. PROCESO NUTRAUKIMAS PRIVATAUS KALTINIMO BYLOSE.....	50
3.2. PROCESO NUTRAUKIMAS IKITEISMINIO TYRIMO IR TEISMINIO NAGRINĖJIMO METU ..	51
3.3. PROCESAS, KAI ASMUO PAKARTOTINAI NUSIKALSTA PO PROCESO NUTRAUKIMO KALTININKUI IR NUKENTĖJUSIAJAM SUSITAIKIUS	54
IŠVADOS	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS	63
SANTRAUKA	74
SUMMARY	75

IŽANGA

Nors tradicinei baudžiamosios teisės sistemai yra būdingas nubaudimo principas, viena naujausių tendencijų baudžiamojo proceso ir baudžiamojoje teisėje – skirtingų alternatyvių baudžiamųjų konfliktų sprendimo formų įtvirtinimas ir taikymas. Ji pasireiškia tuo, kad vis daugiau baudžiamosios teisės mokslininkų ir praktikų pritaria nuomonei, kad baudžiamasis persekiojimas ne visada yra pati geriausia priemonė siekiant teisingumo ir kad daugeliu atvejų tinkamiausias atsakas į padarytos nusikalstamos veikos padarymą yra kaltininko susitaikymas su nukentėjusiuoju. Prie tokios išvados buvo prieita įvertinus tradicinės – formaliosios baudžiamosios teisės nesugebėjimą atkurti taiką, išspręsti nusikalstamos veikos sukeltą konfliktą socialinėje plotmėje, atsižvelgti į kaltininko pareigas ir atsakomybę bei įvertinti nukentėjusiojo patirtą skriaudą ir žalą.

Lietuvos baudžiamojoje teisejoje įtvirtintas kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymas ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu – tai sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, kai nusikalstamą veiką padaręs asmuo teismo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės nustatant vienerių metų bandomąjį laikotarpį, jei jis susitaikė su nukentėjusiu asmeniu. Šis laikotarpis svarbus ir nusikalstamumo prevencijos aspektu, nes sudaro prielaidas tikėtis, kad kaltininkas bent jau šiuo bandomuoju laikotarpiu stengsis nepažeisti įstatymų ir taip išvengti bausmės sukeliama suvaržymų, ribojimų.

Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso¹ (toliau – BK) 38 straipsnyje įtvirtinta norma suteikia teismui teisę, bet ne pareigą atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko. Tačiau taikyti šią BK nuostatą galima tik esant šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytų aplinkybių visumai: jeigu kaltininkas prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, savo noru atlygino žalą, susitaikė su nukentėjusiuoju bei yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų.

Tema aktuali, nes šiuo metu galiojančios proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius nuostatos savo turiniu nėra pakankamos, kad būtų galima tinkamai įgyvendinti proceso šalių ir kitų suinteresuotų dalyvių teisėtus interesus. Kad būtų dar plačiau įgyvendinamas šis institutas, reikia siekti kuo didesnio materialiosios teisės ir procesinės baudžiamosios teisės nuostatų suderinamumo. Taip pat labai svarbu taikant

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741.

proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius institutą rasti teisingą pusiausvyrą ir užtikrinti tiek privačių, tiek viešųjų interesų apsaugą. Proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius taikymo klausimai Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje nėra plačiai nagrinėti. Be to, nors dauguma autorių nagrinėja šį institutą, kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, materialine prasme, šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas proceso nutraukimo nukentėjusiajam ir kaltininkui susitaikius instituto procesinei pusei. Taip pat gilinamasi ir į kitus šio instituto taikymo teismų praktikoje, jo problematikos, reikšmės ir efektyvumo didinimo aspektus.

Magistrinio darbo tyrimo objektas yra proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius samprata, teisinis reguliavimas, jo galimas teisinio reguliavimo netobulumas, taikymo problematika, šio instituto populiarumas, paskirtis, jo paplitimas bei reikšmė. Šiame darbe nagrinėjami nacionaliniai ir regioniniai teisės aktai, pateikiama Lietuvos ir kitų valstybių teismų baudžiamosios teisės praktinės veiklos analizė, kuri padeda sistemingai analizuoti pačią darbo problematiką ir kompleksiskai išnagrinėti su tema susijusius klausimus, kurie yra iškeliami kaip šio magistrinio darbo tikslas ir uždaviniai.

Tyrimo tikslas – apžvelgti ir išanalizuoti proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius taikymo sudėtingumą, remiantis teismų praktika; išnagrinėti, kokiose situacijose iškyla neatitikimai tarp šio instituto teisinio reglamentavimo ir jo procedūrinio įgyvendinimo praktikoje; taip pat išanalizuoti įvairius atvejus ir sužinoti, ką būtina keisti tiek materialiosios, tiek procesinės teisės normų reglamentavime, norint skatinti didesnę šio instituto taikymą ir efektyvumą.

Tyrimo keliami uždaviniai yra šie:

- 1) pateikti proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius instituto sampratą;
- 2) išnagrinėti šį institutą tiek materialinės, tiek procesinės baudžiamosios teisės prasme;
- 3) išanalizuoti santykį tarp proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius ir mediacijos;
- 4) išanalizuoti sąlytį tarp individo teisės į teisminę gynybą bei jo teisėtų interesų užtikrinimo (privatus interesas) ir valstybės bei teismo pareigos įvykdyti teisingumą ir nubausti kaltą asmenį (viešas interesas).

Svarbiausias magistriniame darbe naudojamas metodas yra loginis – analitinis. Šiuo metodu analizuojama proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius instituto

taikymo apimtis, remiantis teismų praktika. Taikant sisteminės analizės bei lyginamąjį metodus darbe nagrinėjami teismo susitaikymo formų, įtvirtintų kitų valstybių baudžiamuose įstatymuose, pagrindiniai aspektai bei siekiama atskleisti kai kuriuos probleminius Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose numatyto reglamentavimo ir taikymo klausimus. Be visų minėtų metodų, darbe buvo panaudoti sisteminis, gramatinis bei kiti pagalbiniai metodai.

Magistrinis darbas susideda iš trijų pagrindinių dalių. Darbas pradedamas įžanga, pirmojoje ir antroje dalyse pateikiama proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius samprata, paskirtis, instituto reguliavimas materialinės teisės prasme. Trečioje dalyje kalbama apie susitaikymo instituto procesinę pusę bei instituto taikymo ypatumus skirtingose proceso stadijose. Darbas apibendrinamas išvadomis.

Nagrinėjant šią temą daugiausia buvo vadovautasi Lietuvos Respublikos nacionaliniais teisės aktais, kurie įtvirtina proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius teisinį reglamentavimą, didelį dėmesį skiriant šio instituto taikymui Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir kitų Lietuvos teismų praktikoje. Taip pat minimi Europos žmogaus teisių teismo (toliau – EŽTT) sprendimai, susiję su nagrinėjama tema. Atliekant lyginamąją analizę taip pat buvo aptarta ir keletas kitų valstybių baudžiamųjų ir baudžiamojo proceso kodeksų normų, susijusių su susitaikymo institutu.

Pakankamai svarbi vieta šiame magistriniame darbe skiriama teisės doktrinai bei įvairių autorių darbams, kurie padėjo atskleisti proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam, esmę. Darbe buvo vadovautasi Ažubalytės R., Baranskaitės A., Godos G., Jurkos R., Jasevičiaus R., Uscilos R. straipsniais ir kitų autorių mintimis.

1. PROCESO NUTRAUKIMO KALTININKUI IR NUKENTĖJUSIAJAM SUSITAIKIUS SAMPRATA IR REIKŠMĖ

Įgaliotų proceso subjektų teisė laisva nuožiūra taikyti proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius institutą neatsiejama ne tik nuo baudžiamojo proceso supaprastinimo galimybių, bei ir nuo asmens bei piliečio (ypač nukentėjusiojo, jo atstovo bei įtariamojo, jo gynėjo) materialinių bei procesinių interesų gynimo ir tinkamo įgyvendinimo.

Terminas „*diskrecija*“ (lot. *discretio*, pranc. *discretion*) Tarptautinių žodžių žodyne apibūdinamas kaip “veiksmų laisvė”, “nuožiūra”. Taigi institucijos arba pareigūno diskrecija – tai teisė spręsti kokį nors klausimą, veikti savo nuožiūra. Šioji institucijos arba pareigūno diskrecija turėtų palengvinti ir užtikrinti efektyvų institucijai priskirtų funkcijų įgyvendinimą, o sykiu prisidėti prie žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo².

Todėl diskrecija, įgyvendinant proceso nutraukimo susitaikius institutą ikiteisminio tyrimo metu, tyrimo institucijoms (dažniausiai prokurorui) suteikia laisvos nuožiūros galimybę kiekvienu atveju, esant įstatyme numatytoms aplinkybėms spręsti: ar vyks įprastas procesas, ar baudžiamojo persekiojimo bus atsisakyta. Suprantama, kad diskrecija (laisva nuožiūra) taikyti proceso nutraukimą ikiteisminiame procese suteikia daugiau lankstumo oficialiai prokuroro veiklai, jis, nepažeisdamas Lietuvos Baudžiamojo proceso kodekso³ (toliau – BPK) 2 str. reikalavimų, gali ne formaliai taikyti baudžiamosios teisenos taisykles.

Pirma, veiksmų laisvės pranašumas siejamas su tuo, kad BK ir BPK nuostatos yra ne be trūkumų ir ne visada tinkamai funkcionuoja. Šiuo atveju, diskrecija gali užpildyti teisės spragas, susijusias su diskrecinio proceso nutraukimo instituto įgyvendinimu. Antra, ji leidžia atsižvelgti į visuomenėje susiklosčiusius standartus. Kitaip tariant- veiksmų laisvė įgyvendinant proceso nutraukimo susitaikius institutą (sprendžiant ikiteisminio tyrimo nutraukimo klausimą) leidžia prokurorui (ikiteisminio tyrimo teisėjui) atsižvelgti į tai, kam proceso šalys (įtariamasis ir nukentėjusysis, jų atstovai) teikia pirmenybę. Čia svarbu pabrėžti nukentėjusiojo ir įtariamojo valinį susitarimą dėl patirtos žalos atlyginimo ar pašalinimo dalyko, ribų ir kitų aplinkybių. Trečia, laisvė veikti savo nuožiūra leidžia padaryti

² Prieiga per internetą: <http://www.lrski.lt/index.php?p=126&l=LT&n=129> (Žiūrėta 2008-04-22).

³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 37-1341.

tinkamus sprendimus konkrečiomis aplinkybėmis. Ji suteikia priimančiam sprendimus subjektui (šiuo atveju prokurorui arba teisėjui) lankstumo įgyvendinti baudžiamojo proceso paskirčiai demokratinėje visuomenėje. Taip yra todėl, kad laisvos nuožiūros galimybė leidžia atsižvelgti į visas reikšmingas specifines aplinkybes.

Vadinasi, bendriausiu požiūriu teisinė diskrecija įgyvendinti proceso nutraukimo susitaikius institutą tiek ikiteisminiame tyrime, tiek teisminiame nagrinėjime, suprantama kaip erdvė laikantis teisės normų. Joje prokuroras ir (arba) ikiteisminio tyrimo teisėjas gali įgyvendinti pasirinkimą, kuris jam buvo suteiktas oficialiai arba prisiimtas.⁴ Šiuo atveju diskrecinius pagrindus, priimant sprendimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, lemia ne tik materialiniai bei procesiniai aspektai, tačiau būtina akcentuoti proceso dalyvio – nukentėjusiojo ar įtariamojo, atstovų (paisant atstovaujamųjų valios) galimybę tam tikrais atvejais inicijuoti proceso pabaigą ar nutraukimo (nutraukto) ikiteisminio tyrimo pagrindų teisėtumo ir pagrįstumo įvertinimą. Šią galimybę, derinant viešąjį ir privatų interesus, suteikia valstybė. Tuo pat metu ji įgalioja ir atitinkamus proceso subjektus, t. y. prokurorą ir teisėją, kad šie kontroliuotų, įvertintų, ar nėra pažeidžiamos principinės baudžiamojo proceso nuostatos.

Be to, kadangi bylinėjimasis yra brangus, daug laiko ir pastangų kainuojantis procesas, nukentėjusysis turėtų nukreipti savo jėgas siekdamas atleisti kaltininkui ir greičiau atgauti jam pažeidimu padarytą žalą. Be to, autoriaus D. A. Tutu nuomone, nukentėjusysis neturėtų į teismą paduoti asmens, pažeidusio jo teises, o valstybė, savo ruožtu, neturėtų pradėti formalaus baudžiamojo proceso ir paskirti kaltinamajam bausmę. Jis teigia, kad bausti žmogaus teisių pažeidėjus yra neteisinga, nes tai tik trukdo užgyti „socialinei žaizdai“. Todėl jis daro išvadą, kad susitaikymas (angl. *reconciliation*) – socialinės harmonijos atkūrimas – geriausiai veikia, kai visuomenė yra linkusi amnestuoti, o nukentėjusieji – atleisti savo skriaudėjams⁵.

Taip pat reikėtų pastebėti, kad žvelgiant iš nukentėjusiojo pusės, jam yra nenaudinga, kai valstybė, vykdydama teisingumą kaltininką pasodina į kalėjimą, tuo pačiu užkirsdama kelią įvykdyti restitucijai. Todėl pasitikėjimas valstybe ir teisine sistema galėtų būti sustiprintas, jei kaltininko pastangos būtų nukreiptos į nukentėjusiojo interesus ir jam padarytos žalos atlyginimą.⁶

⁴ Gumbis J. *Teisinė diskrecija: teorinis požiūris* // Teisė. 2004, Nr. 52.

⁵ Crocker D. A. *Punishment, Reconciliation and Democratic Deliberation* // Buffalo Criminal Law Review. Vol. 5, p. 510.

⁶ Frehsee D. *Restitution and Offender-Victim Agreement in German Criminal Law: Development and Theoretical Implications* // Buffalo Criminal Law Review. Vol 3, p. 248.

Pažymėtini šio instituto privalumai: a) kaltininkai yra labiau skatinami prisiimti atsakomybę; b) kaltininkai skatinami bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis; c) nelinkusiems daugiau nusikalsti suteikiama galimybė išvengti izoliacijos (tai naudinga ir visuomenei, nesukeliant ir kitų baudžiamosios atsakomybės padarinių); d) nusikalstamų veikų aukoms lengviau atlyginama žala; e) aukos sėkmingiau realizuoja savo teisėtumo interesus; f) neaštrinamas socialinis bei teisinis konfliktas; g) prokurorai gali geriau ir greičiau ruošti svarbesnes bylas; h) teismai mažiau apkraunami bylomis dėl smulkių nusikalstamų veikų ir pan.

Taigi baudžiamajame procese, kuriame paprastai dominuoja imperatyvaus pobūdžio taisyklės, plėstina ir taikytina diskrecinių sprendimų galimybė. Tai ypač aktualu kalbant apie proceso nutraukimo nukentėjusiajam susitaikius su kaltininku institutą.⁷

1.1. PROCESO NUTRAUKIMAS SUSITAIKIUS IR MEDIACIJA

Daugelyje užsienio valstybių populiaru nusikalstamą veiką padariusio asmens ir nukentėjusiojo susitaikymo procedūra Lietuvoje įteisinta 1993 metais. Naujųjų kodeksų įsigaliojimas radikalių permainų nepadarė, nors kai kurios susitaikymo sąlygos buvo keičiamos. Naujojo BK 38 straipsnis, skirtingai nei senojo BK nuostatos, nepateikia nusikalstamų veikų, kurių padarymo atveju galimas susitaikymas, sąrašo, o numato, kad susitaikymas galimas baudžiamųjų nusižengimų ir nesunkių bei apysunkių tyčinių nusikaltimų padarymo atvejais. Tokiu būdu keliolikos veikų skaičius padidintas iki keliasdešimties⁸.

Todėl palyginus anksčiau galiojusio ir naujojo Baudžiamųjų kodeksų Specialiąsias dalis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius taikymo ribų (apimties) aspektu, pažymėtina, kad naujasis BK įtvirtina daugiau galimybių plačiau taikyti kaltinamojo ir nukentėjusio asmens susitaikymo institutą. Antai pagal naująjį BK kaltininkas, neatsargiai atėmęs kitam asmeniui gyvybę (BK 132 straipsnis), neteisėtai atėmęs laisvę (BK 146 straipsnis), piktnaudžiavęs tarnybine padėtimi (BK 228 straipsnis), įtraukęs kitus asmenis į prostituciją (BK 308 straipsnis), pagal BK 38 straipsnį gali būti

⁷Jurka R. Jasevičius R. *Diskrecinio ikiteisminio tyrimo nutraukimo (diversijos) pagrindumas ir įgyvendinimo problemos // Teisės problemos*. 2005 m., Nr. 4 (50), p. 6-10.

⁸Godā G. *Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2003, p. 567.

atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Tuo tarpu pagal senąjį BK asmenys, padarę nurodytas veikas, negalėjo būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės kaip susitaikę su nukentėjusiuoju.

Pažymėtina, kad negaliojančios 1961 m. redakcijos BK 53¹ straipsnyje, reglamentavusiame atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius institutą, buvo nustatyta, kad kaltininkas privalo atlyginti nukentėjusiajam padarytą žalą. Tuo tarpu dabar galiojančio BK 38 straipsnis išplėtė galimybes ieškoti kompromiso su nukentėjusiuoju. Kaltininkas gali tikėtis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ne tik iki imant taikyti BK 38 straipsnį atlyginęs ar pašalinęs nukentėjusiajam padarytą žalą, bet ir su nukentėjusiuoju susitaręs, kad jo patirtą žalą (visą ar iš dalies) atlygins ar pašalins ateityje. Tai rodo įstatymų leidėjo siekį plėsti galimybes taikyti BK 38 straipsnį, nes įstatyme įtvirtinta daugiau galimybių suderinti bei apsaugoti nukentėjusiojo ir kaltininko interesus. Kita vertus, tokia situacija rodo, kad nukentėjusiojo patirtos žalos atlyginimas ar pašalinimas iki kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės yra kur kas didesnis stimulus nukentėjusiajam susitaikyti, nei kaltininko pažadai (tegul ir pagrįsti, įtikinami) atlyginti ar pašalinti žalą ateityje.⁹

Taigi 1993 m. redakcijos BPK 9¹ ir BK 53¹ straipsniuose reglamentuotas susitaikymo viešojo kaltinimo bylose institutas įtvirtino modernią diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formą, t. y. tam tikrais atvejais, esant visoms įstatyme išvardintoms sąlygoms, leido pareigūnams, atsižvelgiant į nukentėjusiojo ir kaltininko nuomonę, spręsti ar baudžiamasis persekiojimas reikalingas, ar ne. Panaši idėja, t. y. galimybė nepradėti arba nutraukti procesą atsižvelgiant į nukentėjusiojo ir kaltininko požiūrį, įvairiomis formomis įtvirtinta daugelio šalių baudžiamojo proceso įstatymuose.

Susitaikymo institutas – tai vienas iš gana plačiai taikomų diskrecinio persekiojimo modelių, dažniausiai vadinamas *mediacija*. Terminas *mediacija* apibrėžiamas kaip trečios, ginče nedalyvaujančios šalies tarpininkavimas ginče – tai ir yra šio instituto esmė¹⁰. Tačiau konfliktuojančių šalių susitarimams pavadinti vartojami ir kiti terminai: *mediation* (meditacija), *Tater-Opfer-Ausgleich* (kaltininko ir aukos susitarimas), *conflict resolution and mediation* (konflikto sprendimas ir mediacija), *Victim-Offender Mediation* (aukos ir kaltininko mediacija), *Victim-Offender Reconciliation* (aukos ir kaltininko

⁹ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 92, 119.

¹⁰ Vaitkevičiūtė V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, 2001, p. 615.

susitaikymas), taip pat bendresnis terminas – *restorative justice* (atkuriamasis teisingumas)¹¹. Šio instituto esmė yra įstatymo pažeidėjo ir jo aukos konflikto išsprendimas netradiciniais baudžiamosios justicijos būdais.

Taigi mediacija – tai savanoriškas abiejų šalių (įtariamojo ir nukentėjusiojo) bandymas išspręsti konfliktą, kilusį dėl nusikaltimo, bei sudaryti kaltininko ir nukentėjusiojo sutartį dėl žalos atlyginimo tarpininkaujant nešališkam tarpininkui (mediatoriui). Ši priemonė skirtingose valstybėse reglamentuojama labai įvairiai. Jos atsiradimą baudžiamajame procese iš dalies lėmė anglosaksų baudžiamajam procesui būdingas dispozityviškumas. Ten ji gana plačiai taikyti pradėta aštuntojo dešimtmečio pradžioje. Tuo tarpu kontinentinės teisės sistemoje mediacija išplito 1980 – 90 metais, nors iš dalies buvo taikoma ir anksčiau.

Šis institutas nuo seno yra žinomas ir praktikuojamas anglosaksų teisės tradicijos valstybėse. Susitaikymas – tai iš esmės proceso šalių- kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio derybos dėl nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo, sukeltų neigiamų pasekmių pašalinimo ir pan. Galimybę vykdyti tokioms deryboms, jomis remiantis sudaryti sutartį tarp kaltininko ir nukentėjusiojo anglosaksų teisėje lemia baudžiamojo proceso, kaip šalių aktyvaus dalyvavimo proceso (šalims nustatyta pareiga rinkti bylos medžiagą, pateikti įrodymus byloje) įtvirtinimas. Be to, Anglijoje teisinis reguliavimas išsiskiria tuo, kad nors nukentėjusysis turi teisę atleisti kaltininkui, susitaikyti su juo, nukentėjusiojo ir kaltininko susitaikymas principinės reikšmės neturi, kadangi praktiškai nedaro įtakos baudžiamojo proceso – tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teismo nagrinėjimo - eigai, baigčiai bei kaltininko likimui, nes vertinama, kad nusikalstamas veikas padaręs asmenys yra persekiojami ir baudžiami ne nukentėjusiojo, o valstybės, visuomenės vardu, nepriklausomai nuo nukentėjusiojo noro. Todėl susitaikyti kaltininkui su nukentėjusiuoju, dėl ko yra daroma įtaka baudžiamajam procesui, lengvinama kaltininko padėtis, galima tik dėl pačių lengviausių, nukentėjusiojo asmeninius interesus tiesiogiai pažeidžiančių nusikalstamų veikų.¹²

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad mediacijos modelis susijęs su *atkuriamojo teisingumo koncepcijos* samprata. Kitaip nei teisingumo vykdymo koncepcijos, kurią taikant bausmė iš esmės yra laikoma atpildu, ir koncepcijos, sutelktos į resocializaciją, pagrindinis šios koncepcijos tikslas yra atlyginti dėl nusikaltimo padarytą skriaudą. Kiekvienos valstybės baudžiamoji politika suponuoja, kokio modelio elementų bus daugiau konkrečioje

¹¹ Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai* // Jurisprudencija. 2001. T 20 (12), p. 76.

¹² Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 271.

baudžiamojoje teisenoje, o tiksliau- kaip bus sugebėta atkuriamojo teisingumo modelio elementus įdiegti į valstybės baudžiamosios justicijos sistemą.

Viena iš šio instituto atsiradimo priežasčių buvo ir yra ta, kad tradicinis baudžiamasis procesas yra menkai pritaikytas atlyginti žalą. Atkūrimo modelio esmė – kitoks požiūris į kaltininko ir aukos vaidmenį teisingumo vykdymo sistemoje, pabrėžiant faktą, kad nusikaltimas padaro žalos aukai ir visuomenei, o ne tik valstybei.

Todėl neatsitiktinai Jungtinių Tautų Organizacija 1985 m. priėmė deklaraciją¹³, kurioje baudžiamoji šalių narių justicija buvo orientuota į žalos atlyginimą restitucijos forma, taip pat į tarpininkavimo ir šalių sutaikymo raidą kaip prioritetines teisės pažeidėjo poveikio priemones. Be abejo, nukentėjęs dėl nusikaltimo asmuo neturi nukentėti dėl priverstinio susitaikymo sąlygų. Europos Tarybos rekomendacijose pabrėžta, kad nusikaltimo aukos teisės ir teisėti interesai neturi būti pažeidžiami, jei jų gynyba labiau garantuojama teismo procedūromis, o ne taikymo ir tarpininkavimo procedūromis.¹⁴

Kurį laiką terminu *mediacija* buvo vadinamos programos, kurias vykdė specializuotos valstybinės arba nevyriausybinės organizacijos. Vėliau šis terminas imtas vartoti ir procesiniuose dokumentuose. Juo buvo pavadinta viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų, glaudžiai susijusi su mediacijos programomis. Šiuo metu mediacija įtvirtinta daugelio šalių baudžiamojo proceso įstatymuose. Būtina patikslinti, kad terminas *mediacija* vartojamas dviem prasmėmis: procesiniuose įstatymuose terminu *mediacija* įvardijama viena iš baudžiamojo persekiojimo atsisakymo formų. Kriminologijoje mediacija nagrinėjama kaip pagal tam tikras taisykles vykstantis daugiaetapis procesas, kuriame dalyvauja mediatorius ir besitariančios šalys (nukentėjęsysis ir kaltininkas) ir kurio metu priimtas susitarimas gali tapti baudžiamojo proceso nutraukimo pagrindu. Kitaip tariant, kompleksinė socialinė technologija yra daug platesnis socialinis reiškinys nei procesinė forma.¹⁵ Kitas variantas yra tuomet, kai kriminologinė mediacija įsiterpia į procesinę

¹³ Декларация основных принципов правосудия для жертв преступления и злоупотребления властью. Резолюция 40/34 Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1985 года. Права человека и судопроизводство. Собрание международных документов. Вена. 1994.

¹⁴ Recommendation No. R (85) 11 of the Committee of Ministers to Member States on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and the Procedure (adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Ministers' Deputies) // <http://www.restorativejustice.org/resources/policy/inter/europe/r85>; Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to Member States concerning mediation in penal matters (adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679th meeting of Ministers' Deputies) // <http://www.restorativejustice.org/resources/policy/inter/europe/r99>.

¹⁵ Максудов Р., Флямер Л., Грасенькова А. Институт примирения в уголовном процессе. Необходимость и условия развития // Уголовное право. 1998. Но. 1.

mediaciją, t. y. kai prokuroras turi teisę siųsti tam tikrą bylą mediacijos procesą organizuojančioms valstybinėms ar visuomeninėms institucijoms arba gali organizuoti mediacijos procesą pats.

Kaip rodo užsienio šalių praktika, įdiegus nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediaciją, konfliktas dėl nusikalstamos veikos sprendžiamas naujomis priemonėmis (kokybiškai, kiekybiškai), kur sąveikos šalys suvokiamos ne tik kaip nesutaikomi priešai, bet kaip asmenys, galintys savarankiškai spręsti savo problemas. Įgyvendinant mediaciją skatinamas visuomenės narių aktyvumas laiku spręsti šalių konfliktus, kol jie neperaugo į nusikaltimus, taip pat mažinamas konfliktų pasireiškimas ypač destruktiviomis formomis.

Egzistuoja skirtingi požiūriai dėl mediacijos santykio su Lietuvos baudžiamojoje teisėje įtvirtinto susitaikymo institutu. R. Uscilos nuomone, kitose valstybėse žinomo ir plačiai naudojamo mediacijos instituto esmė ta, kad kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikant (ir tokiu būdu išvengiant baudžiamųjų teisinių poveikio priemonių taikymo) tarpininkauja mediatorius – specialiai tam pasirengęs asmuo. Jis teigia, kad mediacija iš esmės nėra teisminė procedūra, nes jos nei baudžiamieji, nei baudžiamojo proceso įstatymai nereglamentuoja. Šis autorius teigia, kad šiuo metu tarp Europos Sąjungos šalių yra tik trys valstybės, kurios nėra įdiegusios aukos ir kaltininko mediacijos – tai Lietuva, Latvija ir Estija. Jo nuomone, mediacija – tai atskiras konflikto nagrinėjimo procesas, kuriuo siekiama tiek aukos satisfakcijos, tiek nusikaltusio „atitraukimo“ nuo baudžiamosios justicijos, šalinant prielaidas kriminalinės patirties įtvirtinimui ir pan. Atsižvelgdamas į atliktą bei ankstesnius tyrimus, kitų šalių progresyvią mediacijos taikymo praktiką, autorius mano, kad Lietuvoje yra tikslinga įdiegti nusikaltimo aukos ir kaltininko mediaciją. Siūloma parengti eksperimentinį nusikaltimo aukos ir kaltininko mediacijos projektą, kuris būtų vykdomas lygiagrečiai bandomajame mediacijos centre, policijos įstaigoje bei prokuratūroje. R. Uscilos nuomone, būtų tikslinga į Lietuvos BK ir BPK įrašyti nuostatą, kad įstatymų numatytais atvejais kompetentingas pareigūnas (prokuroras, teisėjas) gali priimti sprendimą bylą persiųsti nagrinėti mediacijos centre. Taip pat naudinga būtų parengti bei priimti Nusikaltimo aukos ir kaltininko mediacijos įstatymą, kuris detaliai reglamentuotų mediacijos funkcionavimo principus, bylos, atvejo nagrinėjimo procesą, mediatoriams keliamus reikalavimus, atsakomybę, susitarimo pasirašymo sąlygas, jo kontrolę ir pan. O tam, kad šis

institutas būtų plačiau naudojamas, reikia skleisti žinias teisės institucijoms ir suinteresuotiems asmenims¹⁶.

Tuo tarpu R. Ažubalytės nuomone, susitaikymo instituto esmė yra įstatymo pažeidėjo ir jo aukos konflikto išsprendimas netradiciniais baudžiamosios justicijos būdais. Jos nuomone, mediacija yra įtvirtinta ir Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje, tik nėra įtvirtintas pats mediacijos terminas, ji įvardijama kaip kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymas.

Autorės įsitikinimu, viena žinomiausių baudžiamajame procese, kartu ir daugiausia tyrinėta diskrecinio baudžiamojo persekiojimo forma yra mediacija (*lot. mediatio-tarpininkavimas*). 1993 m. redakcijos BK ir BPK buvo numatytas kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymas viešojo kaltinimo bylose.

Jos nuomone, bendriausia prasme galima išskirti dvi mediacijos rūšis: tai paprasta ir kompleksinė mediacija. Paprasta mediacija- tai tarpininkavimas siekiant išspręsti nukentėjusiojo ir kaltininko konfliktą atlyginant dėl nusikaltimo padarytą žalą.

Šiuo metu tokia mediacijos forma (*médiation pénale*) įtvirtinta Prancūzijos baudžiamojo proceso kodekso¹⁷ 41 straipsnyje. Jame teigiama, kad prokuroras “iki sprendimo dėl viešojo (baudžiamojo) ieškinio priėmimo šalių sutikimu gali priimti sprendimą taikyti mediaciją, jeigu mano, kad tokia priemonė užtikrins žalos atlyginimą nukentėjusiajam, išspręš konfliktą, kuris buvo nusikalstamos veikos padarinys, ir padės asmeniui, padariusiam nusikaltimą, pasitaisyti“.

Šios sistemos ypatumas yra tas, kad ji numato tarpininkavimą taikant šalis, t. y. šio teisinio konflikto sureguliuavimo būdas yra aktyvūs veiksmai, o ne pasyvus konstatavimas – įvyko susitaikymas ar ne. Įstatymų leidėjas griežtai nereglementuoja klausimo, kas turėtų būti tarpininkas, todėl praktika formuoja įvairius mediacijos taikymo variantus – tai priklauso nuo regiono ypatumų. Čia galima išskirti kelis variantus: 1. tarpininkas yra pats prokuroras; 2. prokuroras pasinaudoja nevyriausybinių organizacijų, kurios „specializuojasi“ nusikaltėlių readaptacijos ar pagalbos nukentėjusiajam srityje ir imasi taikyti šalis, pagalba (deleguota mediacija)¹⁸. Prokuroras, nukentėjusiajam ir kaltininkui sutikus taikyti jo pasiūlytą mediaciją, parenka mediatorių ir paskiria terminą. Susitarimas, jei jis įvyksta, surašomas raštu ir apie jį pranešama prokurorui. Jei susitariama

¹⁶ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 271.

¹⁷ Code of Criminal Procedure (France) http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpptextA.htm Section III: Attributions of the district (žiūrėta: 2008-04-02).

¹⁸ Pradel J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2001, p. 153.

dėl žalos ar nuostolių atlyginimo, tai turi būti įvykdyta pirmiausia. Po mediacijos galima taikyti ir įspėjimą¹⁹. Panašiai mediacija organizuojama Belgijoje²⁰, Norvegijoje²¹, Slovėnijoje²².

Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje 1993 m. įtvirtintą nukentėjusiojo ir kaltininko susitaikymo viešojo kaltinimo bylose institutą procesinės formos požiūriu taip pat galima lyginti su paprasta mediacija. Iki 2003 m. galiojusio BPK 9¹ str. 1 dalyje buvo numatyta, kad „teismas, teisėjas, taip pat teisėjo sutikimu prokuroras, tardytojas ir kvotos organas turi teisę, remdamasis BPK 53¹ straipsnyje nurodytais pagrindais, nekelti baudžiamosios bylos arba iškeltą bylą nutraukti“.

Bylos nekėlimo ar nutraukimo pagrindus ir sąlygas numatė senojo BK 53¹ straipsnis: veika turi būti numatyta BK 53¹ str. 1 dalyje (įstatymas pateikė baigtinį sąrašą nusikaltimų, dėl kurių galima susitaikyti): kaltininkas prisipažįsta padaręs nusikaltimą; jis savanoriškai atlygina žalą; nukentėjusysis arba valstybinės institucijos, arba juridinio asmens atstovas susitaiko su kaltininku; kaltininkas yra neteistas; kaltininkas susitaikęs su nukentėjusiuoju, anksčiau nebuvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Tik esant visoms išvardintoms aplinkybėms kvotos organas, tardytojas, prokuroras, gavę teismo sutikimą arba teismas galėjo (bet neprivalėjo) taikyti BPK 9¹ straipsnį.

Tokią ikiteisminio tyrimo (arba baudžiamojo proceso) baigimo formą gana palankiai įvertino ir mokslininkai, ir praktikai. Statistikos duomenys rodo, kad daugiau nei dešimtadalis ištirtų baudžiamųjų bylų buvo nutraukiamos pritaikius susitaikymą reglamentuojančias normas: 1998 m. iš 31 694 nutrauktų bylų 3 762 bylos nutrauktos susitaikius, 1999 m. – iš 31 414 nutrauktų bylų – 4 211, 2000 m. iš 32 990 bylų – 4 130, 2001 m. – 4 162 atvejais įgyvendintas susitaikymo institutas. Pagal nusikaltimų struktūrą dažniausiai šis proceso baigimo būdas buvo taikomas vagysčių atvejais, taip pat asmenims, pažeidusiems transporto eismo taisyklės. Apie 25 proc. bylos nutraukimo atvejų teko nusikaltimams, už kuriuos numatyta mažesnė nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmė.²³

¹⁹ Verrest P. The French Public Prosecution Service // *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2000. No. 3, p. 237.

²⁰ Parmenter St., Fijnaut C. and Van Daele D. From Sisyphus to Octopus: Towards a Modern Public Prosecutor's Office in Belgium // *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2000. No. 3, p. 175.

²¹ Frehsee D. Restitution and Offender-Victim Arrangement in German Criminal Law: Development and Theoretical Implications // *Buffalo Criminal Law Review*. 1999. Vol. 3 No. 1 <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/bufer3&id=241&collection=cjournals> p. 212, 24; Michailovič I. Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2001, p. 93.

²² Meznar A. Alternative forms of dealing with criminal offences // <http://www.iap.nl.com/speeches2/alternative.html>

²³ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaita apie padarytus ir išnagrinėtus nusikaltimus LR per 2000 m. 12 mėn. Forma Nr. 1-GS.

Antrasis mediacijos modelis – kompleksinė mediacija – egzistuoja daugelyje kontinentinės teisės sistemos šalių. Taikant kompleksinę mediaciją kaltininkui pateikiama daugiau sąlygų, arba, kitaip tariant, kyla daug daugiau teisinių padarinių. Ji priskirtina mediacinei „alternatyvių priemonių“ formai tik todėl, kad vienintelė šalis, kuri teisiškai įtvirtino šio instituto pavadinimą, yra Belgija.²⁴ Jos Baudžiamojo tyrimo kodekso²⁵ 216 straipsnyje vartojamas terminas *mediacija*. Kai kurie Lietuvos teisininkai, kalbėdami apie susitaikymą, taip pat kaip pavyzdžiu remiasi užsienio šalių normomis.²⁶

Nors pats terminas *kompleksinė mediacija* vokiečių norminiuose aktuose neminimas, istoriškai kompleksinę mediaciją reikėtų laikyti vokiškuoju „alternatyvių priemonių modeliu“.²⁷ Nuo 1974 m. Vokietijos BPK 153a²⁸ straipsnis suteikia teisę prokurorui atsisakyti pradėti viešąjį persekiojimą, jeigu kaltinamasis per nustatytą terminą įvykdo jam iškeltus reikalavimus: atlygins žalą, atliks nustatytus visuomenei naudingus darbus, sumokės nustatytą pinigų sumą į valstybės biudžetą arba visuomeninei organizacijai, išklauskis gydymo kursą. Tokias pačias priemones atsisakant pradėti baudžiamąjį persekiojimą leidžia taikyti ir Belgijos BPK 216 ter straipsnis²⁹, Prancūzijos BPK 41 straipsniai³⁰. Vienu metu gali būti patikėtos kelios pareigos. Vokietijos literatūroje teigiama, kad atsižvelgiant į tai, kad įstatymuose nenustatytas nei baudos, nei visuomeninių darbų didžiausias limitas, paskiriant atitinkamą priemonę laikomasi tik proporcingumo principo. Dažniausiai taikoma priemonė yra bauda³¹. Prancūzijoje pabrėžiama, kad būtina šio instituto sąlyga yra tiek kaltininko (raštiškai), tiek nukentėjusiojo sutikimas taikyti kompleksinę mediaciją (pranc. *composition pénale*). Kaltininkas turi teisę pasitarti su teisininku. Tada prokuroro siūlymą taikyti aptariamą priemonę tvirtina teismas (teisėjas). Jeigu nukentėjusysis arba kaltininkas reikalauja, jie, dalyvaujant, advokatams, gali būti išklaustyti teisme³². Jei teisėjas nepatvirtina susitarimo, prokuroras privalo pradėti baudžiamąjį persekiojimą. Teisėjo

²⁴ Ažubalytė R. *Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų* // Jurisprudencija. Mykolo Riomerio universiteto mokslo darbai. 2006, Nr. 6 (84). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2006 m., p. 33-34.

²⁵ 19 Novembre 1808 – Code D’Instruction Criminelle. // http://www.Juridat.be/cgi_loi/legislation.pl (žiūrėta: 2008-04-05).

²⁶ Code of Criminal Procedure (Strafprozeßordnung, StPO) (Germany) // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>, (žiūrėta: 2008-05-06) p. 28.

²⁷ Головки Л. В. Новые основания освобождения от уголовной ответственности и проблемы их процессуального применения // Государство и право. -1997. - N 8, p. 80.

²⁸ Kazlauskas M., Goda G. *Supraprastintos procesinės formos problema baudžiamojo proceso teisėje* // Teisė. 1993., Nr. 27.

²⁹ 19 Novembre 1808 – Code D’Instruction Criminelle. // http://www.Juridat.be/cgi_loi/legislation.pl

³⁰ Code of Criminal Procedure (France) http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpptestA.htm Section III: Attributions of the district.

³¹ Albrecht H. J. *Criminal Prosecution: Developments Trends and Open Questions in the Federal Republic of Germany* // European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice. 2000. No. 3, p. 247.

³² Verrest P. The French Public Prosecution Service // European Journal of Crime and Criminal Justice. 2000. No. 3, p. 238-239.

sprendimas neskundžiamas³³. Proceso dalyvių sutikimas atsisakant vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir galimybė pasikonsultuoti su teisininku numatyti ir Vokietijos, ir Belgijos baudžiamuosiuose procesiniuose įstatymuose.

„Alternatyvių priemonių“ forma suteikia galimybę išspręsti kaltininko konfliktą su valstybe (Vokietijoje, Prancūzijoje numatyta įmoka į valstybės biudžetą), su visuomene (Belgijoje, Vokietijoje numatyti visuomeniniai darbai), su auka (žalos atlyginimas numatytas beveik visose šalyse) ir tam tikrais atvejais su pačiu savimi (gydymo kursas, profesinis mokymas – Belgijoje, Vokietijoje).

Pagrindinė kompleksinės mediacijos problema yra ta, kad išplėstas pareigų, kurių įvykdymas yra nepersekiavimo baudžiamąja tvarka, sąlyga, sąrašas gali nebesiskirti nuo tradicinių bausmių sistemos³⁴. Dar vienas mediacijos kritikų argumentas – numatyta daug galimų mediacijos procese taikytinų priemonių ir nėra formalios procedūros, užtikrinančios dalyvaujančių mediacijoje teises. Tikslingumo principo šalininkai savo ruožtu pareiškia abejonę, kad mediacija gali tapti ne baudžiamąjo persekiojimo, o kitų baudžiamąjo proceso nutraukimo formų alternatyva³⁵.

Labai svarbus šiuo aspektu Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimas „Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“³⁶, kuriame nurodoma, jog „mediacija baudžiamosiose bylose“ turi būti suprantama kaip „tyrimas prieš arba per baudžiamąjį persekiojimą, norint, kad kaltininkas ir auka susitartų dėl bendro sprendimo, tarpininkaujant kompetentingam asmeniui“ (1 str. e p.). „Kiekviena valstybė narė turi užtikrinti, kad ji bet kokią aukos ir nusikaltėlio susitarimą, pasiektą tokioje baudžiamąjoje mediacijoje, turi būti atsižvelgta“ (10 str.). Tame dokumente taip pat nurodoma, jog kiekviena valstybė narė iki 2006 m. kovo 22 d. į teisės aktus turi įtraukti normas, kurių reikia minėtųjų pagrindų įgyvendinimui užtikrinti. Taigi daugelio Europos Sąjungos šalių daugiau nei dvidešimties metų tarpininkavimo praktika parodė, kad mediacija yra itin aktyvi sprendžiant šalių konfliktus dėl nusikalstamų veikų.³⁷

³³ *Code of Criminal Procedure (France)* http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpptextA.htm Section III: Attributions of the district. 41-2 str.

³⁴ Головкин Л. В. Новые основания освобождения от уголовной ответственности и проблемы их процессуального применения // Государство и право. - 1997. - N 8, p. 81.

³⁵ Parmenter St., Fijnaut C. and Van Daele D. *From Sisyphus to Octopus: Towards a Modern Public Prosecutor's Office in Belgium* // European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice. 2000. No. 3, p. 176.

³⁶ Council Framework Decision of March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings // Official Journal (2001/220/JHA), L'2001, No. 82-1.

³⁷ Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir kaltininko mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje*. Aktualijos. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro informacinis leidinys 2006 m. Nr. 2.

Institutas, įtvirtintas BPK 212 ir BK 38 straipsniuose, yra vienas iš variantų, kaip galima reglamentuoti ikiteisminio tyrimo (baudžiamosios bylos) nutraukimą atsižvelgiant į abiejų konflikto šalių interesus ir viešąjį interesą.

Taigi BPK 212 straipsnio 5 punkte numatyta, kad ikiteisminis tyrimas gali būti nutrauktas, „kai įtariamasis ir nukentėjęsysis susitaiko BK 38 straipsnyje numatytais atvejais“. Baudžiamoji byla šiuo pagrindu gali būti nutraukta ikiteisminio tyrimo metu, nagrinėjant bylą teisme (BPK 235 str. 254 str. 5 d.), taip pat apeliacinėje (BPK 327 str. 2 d.) arba kasacinėje instancijoje (BPK 328 str. 2 p.). Ikiteisminis tyrimas gali būti nutrauktas ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi.

Kaip matome, priėmus naujus baudžiamosios teisenos įstatymus, normos, tiesiogiai reglamentuojančios susitaikymą viešojo kaltinimo bylose, iš esmės nepasikeitė. Tačiau naujasis BK numato galimybę asmenims, kurie yra atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, taikyti baudžiamojo poveikio priemones, išvardytas baudžiamajame įstatyme (BK 67 str.). Priemonių sąrašas yra beveik analogiškas priemonėms, kurias prokurorai paskiria taikydami kompleksinę mediaciją. Ikiteisminio tyrimo teisėjui (be abejojimo, ir teismui) suteikta galimybė nutartimi, kuria jis patvirtina prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, paskirti bet kurią iš išvardytų priemonių. Taigi sistemiskai nagrinėjant BK ir BPK normas galima teigti, kad lietuviškojo „susitaikymo“ įgyvendinimo pasekmės pasikeitė iš esmės. Būtent ši esminė naujovė ir leidžia naujuosiuose kodeksuose įtvirtintą susitaikymą vadinti vienu iš kompleksinės mediacijos modelių. Priėmus naujus kodeksus labiausiai pabrėžtos susitaikymo reglamentavimo problemos buvo išspręstos³⁸. Vietoj ankstesnėje redakcijoje įtvirtinto, įstatymų leidėjo kelis kartus papildyto išsamaus nusikaltimų, sąrašo, buvo numatytos tam tikros kategorijos nusikalstamų veikų, kurias padarius numatyta susitaikymo galimybė. Iš sankcijų analizės ir nusikalstamų veikų, įtrauktų į sąrašą skaičiaus, galima daryti išvadą, kad susitaikymo sritis buvo labai išplėsta: viršutinė sankcija už nusikalstamas veikas, dėl kurių galima taikytis, buvo padidinta maždaug nuo 4 metų iki 6 metų, nuo 20-yje straipsnių numatytų nusikaltimų pereita prie visų nusikalstamų veikų, išskyrus sunkius tyčinius nusikaltimus. Buvo nustatyta aiškesnė bylos atnaujinimo tvarka, jei kaltininkas nevykdo susitaikymo sąlygų, taip pat nustatytas 4 metų terminas, kuriam praėjus asmeniui vėl gali būti taikomas šis ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindas (esant visoms įstatyme nustatytoms sąlygoms). Pažangu ir naudinga yra „viešojo intereso“ įvertinimo (norma taikytina, kai „yra

³⁸ Ažubalytė R. *Baudžiamosios bylos nekėlimo institutas: procesinis reglamentavimas ir taikymo problemos* // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. Vilnius. 1999. T. 12 (4), p. 8, 10.

pagrindo manyti, kad jis (kaltininkas) nebedarys nusikalstamų veikų“ BK 38 str. 1 d. 4 p.) įtraukimas į normos sandarą. Tai leidžia patiems pareigūnams ir teismui atidžiau vertinti padėtį, juo labiau, kad jie privalo motyvuoti savo pasirinktą sprendimą (BPK 216 str. 1 d., 305 str. 4 d.).

Tokios tendencijos bei reglamentavimo pakeitimai atitiko teoretikų pasiūlymus, užsienio praktiką bei iš dalies atspindėjo ir teisės taikytojų požiūrį³⁹. Tačiau, nepaisant teigiamų reglamentavimo pokyčių, nemažėjančio šio instituto taikymo (2004 m. pagal BPK 212 str. 5 d. buvo nutraukti 5 195 ikiteisminiai tyrimai, arba 17,07 proc. visų nutrauktų tyrimų, 2005 m. sausio – rugsėjo mėn. – 4 213 tyrimų, arba 16,32 proc. nutrauktų tyrimų) bei praktikų išsakytos teigiamos nuomonės dėl didėjančio susitaikymo instituto taikymo efektyvumo, kai kurie reglamentavimo arba taikymo klausimai lieka aktualūs ir įsigaliojus naujiesiems kodeksams.

Pirmiausia reikėtų aptarti patį terminą *susitaikyti*, vartojamą įstatymuose. Jis suponuoja vieną iš šios normos taikymo sąlygų, kuri realiai yra sunkiai įvykdoma. Susitaikymas nėra teisinė kategorija, tai daugiau psichologinis aktas, vykstantis tarp asmenų. Ir jei tikrai baudžiamojo proceso normos tikslas yra sutaikyti nukentėjusįjį ir kaltininką, kyla klausimas, kaip nustatyti susitaikymo faktą, nes tik įvykus jam galima spręsti ikiteisminio tyrimo nutraukimo klausimą. Remiantis mediacijos modelių klasifikacija galima teigti, kad humanistinis mediacijos modelis⁴⁰, kai siekiama, kad susitaikytų būtent auka ir kaltininkas, yra ilgas, sudėtingas, brangus ir neretai nesėkmingas procesas. Ir netgi tais retais atvejais susitaikymas yra atskiro mediacijos proceso, o ne baudžiamojo proceso tikslas. Susitaikymas – daugiau nei susitarimas, nes laikoma, kad nukentėjusysis atleido kaltininkui, kad įvyko specifinis psichologinis procesas. Tačiau susitaikymas nėra būtinas, kad mediacija būtų laikoma pavykusia. Mediacijos tikslas – atlygis nukentėjusiajam ir susitarimas šiuo klausimu, t. y. kai šalys susiderino atlygio formą ir kaltininkas prisiėmė tam tikrą įsipareigojimą, kurį turi įvykdyti numatytu laiku⁴¹. Šią teorinę prielaidą iš dalies patvirtina ir pačių nusikalstamų veikų aukų nurodomi susitaikymo baudžiamosiose bylose motyvai: kuo greitesnis žalos atlyginimas, o ne siekis, kad jų būtų atsiprašyta⁴².

³⁹ Ažubalytė R. *Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje*: daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: LTU: 2002, p.119.

⁴⁰ Umbreit M. S. *The handbook of Victim Offender Mediation* – San Francisco, 2001, p. 14-17.

⁴¹ Pelikan Ch. *Mediation between the victim and offender in Austria: legal ramifications and practise. Juvenile Offender-Victim Mediation* // Ed. By B. Czarnecka-Dzialuk, D. Wojcik – Warszawa: Institute of Justice, 1999, p. 53.

⁴² Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2003, p. 145.

Todėl įstatyme būtų tikslinga vartoti kitą terminą: mediacija, susitarimas ar sutikimas su ikiteisminio tyrimo nutraukimu. Svarbiausia, kad būtų aiškiai ir formaliai išreikšta tikroji abiejų proceso dalyvių valia, kurią žinodamas pareigūnas priimtų galutinį sprendimą byloje. Jie privalo susitaikyti, bet turi susitarti dėl abiem priimtinausių konflikto išsprendimo sąlygų⁴³. Be to, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad mediacijos (tarpininkavimo), kaip atskiro proceso, vykstančio (vykdomo) pagal specialias taisykles, tikslai, tarp kurių gali būti ir atsiprašymo siekis ir siekis sumažinti (pašalinti) neigiamas aukų emocijas, patirtas nusikalstamos veikos metu ir po jo, ir kiti psichologinio pobūdžio tikslai.

Nors apie susitaikymo (susitarimo), kaip ir kitų ikiteisminio tyrimo diskreciniais pagrindais nutraukimo atvejų, procedūrą (procesinę formą) ne kartą buvo kalbėta, tačiau iki šiol nėra jokių pasikeitimų nei įstatymuose, nei taikymo praktikoje informuojant proceso dalyvius apie galimą susitaikymą (susitarimą) viešojo kaltinimo byloje⁴⁴, taip pat formalizuojant reikalavimus fiksuojant proceso dalyvių sprendimą susitaikyti ir susitaikymo sąlygas⁴⁵ ypač nutraukiant ikiteisminį tyrimą.

Apibendrinant galima teigti, kad įstatymas turėtų numatyti bent jau minimaliai formalizuotą procedūrą, kurios metu būtų aiškiai išsakyta ir užfiksuota nukentėjusios šalies ir kaltininko pozicija, taip pat prokuroro nurodyto viešojo intereso nebetęsti šio baudžiamojo persekiojimo motyvai. Formalizuota bei įstatyme numatyta susitaikymo, kaip ir kitų diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų taikymo, procedūra reikalinga ne tik proceso dalyvių susitarimo sąlygoms užfiksuoti, tačiau ir tam tikrų įtariamojo teisių tinkamą atsisakymą užtikrinti⁴⁶.

Reikėtų pažymėti, kad palyginus su mediacijos formomis, taikomomis kitose šalyse, BPK straipsniai, skirti susitaikyti, skiriasi esminiu dalyku: niekas neįpareigotas inicijuoti arba organizuoti procesą, kurio metu būtų priimtas susitarimas, tenkinantis visus proceso dalyvius. Kaip jau minėta, proceso normos neįpareigoja netgi informuoti apie galimybę baigti procesą susitaikymu. Siekiant suaktyvinti ir optimizuoti tokios normos taikymą reikėtų nagrinėti tarpininkavimo modelio pritaikymo galimybes Lietuvoje. Tokios diskusijos aktualumą lemia ir jau minėti Lietuvos įsipareigojimai taikyti mediacijos procedūras, kurios visuose

⁴³ Головкин Л. В. Прекращение уголовного дела в связи с деятельным раскаянием. // Законодательство. - 1999. - № 1.

⁴⁴ Ažubalytė R. *Nukentėjusiojo teisėtų interesų ir teisių realizavimas baigiant ikiteisminį tyrimą* // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2005. 70 (62), p. 121.

⁴⁵ Ažubalytė R. *Baudžiamosios bylos nekėlimo institutas: procesinis reglamentavimas ir taikymo problemos* // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. Vilnius. 1999. T. 12 (4), p. 10-11; Ažubalytė R. *Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje*: daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: LTU, 2002, p. 129.

⁴⁶ Ažubalytė R. *Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis* // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2006, Nr. 1 (79), p.148-151.

tarptautiniuose aktuose suprantamos kaip aktyvus procesas. Beje, sąlygas organizuoti ir vykdyti tarpininkavimo procesą valstybės narės privalėjo užtikrinti iki 2006 m. kovo 22 d.⁴⁷ Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, kad ekspertai gana palankiai vertina alternatyvių baudžiamajam persekiojimui priemonių taikymo srities plėtimą baudžiamajame procese⁴⁸. 74,8 proc. Dalyvavusių kriminologiniame tyrime pareigūnų pritarė tam, kad Lietuvoje būtų įdiegtas būtent tarpininkavimas⁴⁹. Taip pat daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių nusikalstamų veikų aukų taip pat sutiktų dalyvauti mediacijos procese⁵⁰. Todėl būtų naudinga įpareigoti teisėsaugos institucijų pareigūnus aktyviais veiksmais skatinti šalis išspręsti konfliktą iki teismo arba įvesti deleguotos mediacijos institutą. Be to, pasirinkus tokį variantą, Lietuvoje, kaip ir kitose kaimyninėse valstybėse, būtų sunku tikėtis, kad nepriekaištingai veiktų normos, suteikiančios teisę pareigūnams pavesti nevyriausybinėms organizacijoms sutaikyti šalis, o tada priimti galutinį sprendimą⁵¹. Pasirinkus tokį tarpininkavimo įdiegimo modelį pirmiausia reikėtų sutvarkyti jo reglamentavimą. Nors Lietuvos įstatymai nedraudžia spręsti teisinių ginčų pasinaudojant tarpininkavimu⁵², manytina, kad LR labiausiai tiktų kontinentinės teisės šalyse dažnas reglamentavimo modelis, kai BPK numatyta, kad įstatymo nustatytais atvejais pareigūnas gali siūlyti nukentėjusiajam ir įtariamajam pasinaudoti mediatoriaus paslaugomis arba jų sutikimu persiųsti bylą mediacijos įstaigai, o patį mediacijos procesą reglamentuotų atskiras įstatymas. Šis reglamentavimo modelis labiausiai priimtinas ir baudžiamąjį procesą vykdančioms pareigūnams⁵³.

2006 m. pradžioje kaip eksperimentinis projektas buvo pradėtas vykdyti tarpininkavimas civilinėse bylose⁵⁴. Čia, beje, buvo pasirinktas modelis, kai valstybės pareigūnai (teisėjai ir teisėjų padėjėjai) yra mediacijos subjektai. Nors kriminologinėje literatūroje galima rasti gana skeptiškų tokio modelio vertinimų⁵⁵, tai vienas iš galimų

⁴⁷ Council Framework Decision of March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings // Official Journal (2001/220/JHA), L'2001, No. 82-1.

⁴⁸ Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2003, p. 140.

⁴⁹ Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje* // Teisės problemos. 2006, Nr. 2, 10 paveikslas.

⁵⁰ Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2003, p. 143-145.

⁵¹ Головкин Л. В. Новые основания освобождения от уголовной ответственности и проблемы их процессуального применения // Государство и право. -1997. - N 8. p. 82.

⁵² Jurkšaitytė J. *Ar Lietuvos Respublikos įstatymai leidžia naudoti tarpininkavimą kaip alternatyvų ginčų sprendimo būdą?* // Teisės apžvalga. 2001, Nr. 5, p. 24-28.

⁵³ Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje* // Teisės problemos. 2006, Nr. 2, 4 lentelė.

⁵⁴ Teisminė mediacija // <https://www.tm.lt/default.aspx?itemzmed>

⁵⁵ Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2003, p. 123-127.

susitarimo organizavimo būdų. Naujojo Latvijos baudžiamojo proceso kodekso 379 ir 381 straipsniuose⁵⁶ taip pat numatyta galimybė nutraukti baudžiamąjį procesą, prieš tai nukreipiant nukentėjusįjį ir asmenį, padariusį baudžiamąjį nusižengimą ar mažiau sunkų nusikaltimą, į Valstybinę probacijos tarnybą, kur tarpininkaujant pareigūnui gali būti sudarytas taikus susitarimas.

Apibendrinant reikėtų pastebėti, kad teorinė mediacijos bazė, jos taikymo procesinės taisyklės, moralinis pagrindimas bei jos grėsmė yra labiausiai išplėtotas, palyginti su kitomis diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formomis⁵⁷. Todėl reikėtų pritarti R. Uscilos išvadoms apie mediacijos įdiegimo galimybes Lietuvoje, kad siekiant Lietuvoje sėkmingai pasinaudoti alternatyviomis baudžiamojo konflikto sprendimo galimybėmis būtina kompleksiskai spręsti teisinio reglamentavimo bei organizacinius klausimus. Atskiro tyrimo reikalautų konkrečių tarpininkavimo proceso įdiegimo nuostatų reglamentavimas Lietuvoje: kokia tvarka bylos būtų siunčiamos mediacijai, kieno iniciatyva ir koks pareigūnas tai padarytų, kokie būtų pasiekto arba nepasiekto mediacijos procese susitarimo padariniai ikiteisminiam tyrimui, kaip galėtų būti naudojami/nenaudojami duomenys, sužinoti (pateikti) mediacijos procese, bei kiti aktualūs klausimai⁵⁸.

1.2. NEKALTUMO PREZUMPCIJA IR PROCESO NUTRAUKIMAS

Kalbant apie proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius instituto požymius, iškyla nekaltumo prezumpcijos ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykio aspektas.

Lietuvos BPK 1 str. formuluojama, kad baudžiamojo proceso paskirtis yra „ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką

⁵⁶Уголовно-процессуальный закон // под общей редакцией и с пояснением профессора М.Шепукова. -20 Рига, 2005.

⁵⁷ Michailovič I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2001, p. 98.

⁵⁸ Jurkšaitytė J. *Ar Lietuvos Respublikos įstatymai leidžia naudoti tarpininkavimą kaip alternatyvų ginčų sprendimo būdą?* // Teisės apžvalga. 2001, Nr. 5, p. 33-35.

padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nubaustas“. Taigi arba teisingai nubausti, arba neleisti nuteisti nekalto.⁵⁹

Ginčas dėl procesinio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formų bei nekaltumo prezumpcijos santykio yra senas, tačiau dar iki šiol neišspręstas. Tam tikru momentu tiesiog nustota jį svarstyti. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas nagrinėtas gana daug. Naujajame BK taip pat reglamentuota nemažai jo formų (rūšių), tačiau pakankamas šio instituto reikšmės bei jo tikslų pagrindimas materialiojoje teisėje kartu ignoruoja jo procesinį realizavimą. Problemų kelia tai, kad nors atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas yra būtinas ir neišvengiamas, jo procesinės realizavimo formos – ikiteisminio tyrimo nutraukimas „nereabilituojančiais“ pagrindais – įprastas aiškinimas tiesiogiai ir akivaizdžiai prieštarauja nekaltumo prezumpcijai.

Kai kurie proceso mokslo atstovai, remdamiesi formaliais kriterijais, nematė jokie prieštaravimo nekaltumo prezumpcijai, nes, jų teigimu, tik teismas gali pripažinti asmenį kaltu, visi kiti sprendimai negali būti laikomi kaltės pripažinimu, nepriklausomai nuo formuluočių ir faktų aprašymo. Kito, logiškesnio ir suprantamesnio praktikos aspektu požiūrio šalininkai rėmėsi baudžiamaisiais įstatymais ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teorija bei teigė, kad nutraukti asmens atžvilgiu ikiteisminį tyrimą (baudžiamąją bylą) galima tik įsitikinus jo kaltumu ir pripažinus kaltę nutarimu nutraukti baudžiamąją bylą teisme. Kiti autoriai teigia, kad nustačius įstatymo numatytas aplinkybes, leidžiančias atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, netikslinga asmenį atiduoti teismui ir spręsti bausmės klausimus.⁶⁰ Tačiau šis pragmatiškas požiūris būtent ir neatitinka nekaltumo prezumpcijos reikalavimų.

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto kritikai – baudžiamojo proceso mokslininkai siūlė dvi išeitis: arba panaikinti jį, arba numatyti baudžiamųjų bylų, kurios yra nutrauktinos „nereabilituojančiais“ pagrindais, teisminį nagrinėjimą, po kurio asmuo būtų pripažįstamas kaltas ir atleidžiamas nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės.⁶¹ Antras pasiūlymas taip pat reikštų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaip atskiro instituto panaikinimą, nes jis susilietų su atleidimu nuo bausmės.

⁵⁹ Ažubalytė R. *Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis*. // Jurisprudencija. Mykolo Riomerio universiteto mokslo darbai. 2006, Nr. 1 (79). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas 2006, p. 16.

⁶⁰ Ažubalytė R. *Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje*: daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S).- Vilnius: LTU, 2002. p. 75-76.

⁶¹ Ažubalytė R. *Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje*: daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S).- Vilnius: LTU, 2002. p. 76.

Su šiais požiūriais taip pat galima nesutikti: nepriekaištingai sprendžiant išimtinai procesines problemas, pamirštama, kad iš esmės negalima atmesti tokio instituto egzistavimo: vadinamasis „*diversion*“ (kai asmuo, galbūt padaręs nusikaltimą, nėra teisiamas ir baudžiamas kriminaline bausme) yra neišvengiama šiuolaikinio baudžiamojo proceso ir teisės dalis.

Įvairių šių prieštaravimų išsprendimo variantų ypač ieškojo rusų mokslininkai ir įstatymų leidėjas: bandyta keisti proceso mokslo atstovus šokiruojančią Baudžiamojo kodekso formuluotę „asmuo padaręs nusikaltimą“ į neutralesnę – „asmuo, padaręs veiką, turinčią nusikaltimo požymių“; buvo siūloma nusikaltimu pripažinti tik *nustatytą teismo nuosprendžiu* pavojingą, priešingą teisei veiką; išskirti dvi nekaltumo prezumpcijos rūšis: bendrąją nekaltumo prezumpciją, kuri įtvirtinta Konstitucijoje, ir procesinę nekaltumo prezumpciją, kurią sudaro įrodinėjimo naštos klausimai.⁶²

Tačiau padėtis lieka nepakitusi: Lietuvos BK taip pat labai aiškiai formuluojama: „*padaręs nusikalstamą veiką asmuo* gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės“ (BK 36 – 40 str.). Toks požiūris yra priimtinas ir beveik nediskutuojamas baudžiamosios teisės doktrinoje. Kita vertus, nuolat kyla diskusijų dėl pačios baudžiamosios atsakomybės turinio, kai baudžiamosios teisės mokslo atstovai⁶³, nagrinėdami baudžiamosios atsakomybės turinio elementus, taip pat negali tiksliai apibrėžti santykio su nekaltumo prezumpcijos reikalavimais ir nagrinėja kitas problemas, kurias spręsti galbūt trukdo „tradicinis“ baudžiamosios atsakomybės ir atitinkamai atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų traktavimas. Komentuojant visus BK straipsnius, reglamentuojančius atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindus, teigiama, kad „atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas gali būti keliamas tik po to, kai nustatomas veikos, atitinkančios baudžiamajame įstatyme numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį, padarymo faktas“, taip pat aiškiai konstatuojama, kad „pritaikius komentuojamuosius straipsnius, padaryta veika laikoma priešinga baudžiamajai teisei, o kaltininkas laikomas padariusiu baudžiamajame įstatyme uždraustą veiką“.⁶⁴ Tiesa, BK numatytas tik vienas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės subjektas – teismas. Tačiau pripažinus, kad tokia nuostata reiškia, kad tik teismas, priėmęs apkaltinamąjį nuosprendį, gali atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės,

⁶² Головкин Л. В. Новые основания освобождения от уголовной ответственности и проблемы их процессуального применения // Государство и право. -1997. - N 8, p. 312-313; Ažubalytė R. *Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje*: daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S).- Vilnius: LTU, 2002. p. 76-77.

⁶³ Drakšas R. *Baudžiamosios atsakomybės sampratos formulavimo problemos Lietuvoje* // Teisė. 2003. Nr. 47, p. 1-7.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis.- Vilnius, 2004, p. 228, 232, 233, 239, 247, 254.

neaiškus tokio instituto atskyrimas nuo atleidimo nuo bausmės. Beje, BK įtvirtintas šių normų įgyvendinimo mechanizmas verčia kitaip traktuoti teismo vykdomą atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Nutraukti ikiteisminį tyrimą, remiantis BPK 212 str. 3 – 9 p. numatytas pagrindais, suteikta teisė prokurorams, kurių sprendimą patvirtina ikiteisminio tyrimo teisėjas. Tokia nuostata, remiantis minėtomis BK normomis ir kai kurių autorių nuomone, reikštų, kad nusikalstamos veikos padarymo faktas konstatuojamas ne tik įsiteisėjusiame nuosprendyje, bet ir ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu patvirtintame prokuroro nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą, kartu atleidžiant padariusį nusikalstamą veiką asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės.

Baudžiamosios teisės atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės koncepcija remiasi nuostata, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės – tai „asmens, teismo pripažinto kaltu, sąlyginis arba besąlyginis atleidimas nuo tų pasekmių, kurios sudaro baudžiamosios atsakomybės turinį, ir teistumo“⁶⁵ arba „asmens atleidimas nuo padarinių, kurie sudaro baudžiamosios atsakomybės esmę, t. y. nuteisimo, bausmės ir teistumo“⁶⁶. Tokią nuostatą tiksliai įgyvendinant baudžiamajame procese reikėtų pripažinti, kad prokuroras tyrimo metu nusprendžia, kad potencialus apkaltinamasis nuosprendis yra tam tikra teisinė realybė, ir teisėjo patvirtintu sprendimu atleidžia asmenį nuo tokio nuosprendžio priėmimo ir kartu nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau aišku, kad nei vienas iš pareigūnų negali žinoti teismo nagrinėjimo rezultato. Teismo sprendimas, taip pat nuosprendžio rūšis *a priori* nėra akivaizdus faktas *de jure*, nors *de facto*, įvertinus bylos aplinkybes, rezultatas atrodo prognozuojamas. Kol įsiteisės apkaltinamasis nuosprendis, negalima konstatuoti juridinių faktų, kurie sukelia materialius teisinius santykius. Kol procesas nepasibaigė, materialioji teisė, taip pat ir baudžiamosios atsakomybės klausimas, lieka objektyviai neapibrėžti. Negalima atleisti nuo to, kas dar neapibrėžta ir nenustatyta. Iki tol, kol asmuo nenuteistas, jo negalima atleisti nuo neigiamo veikos įvertinimo apkaltinamojo nuosprendžio forma, tačiau nėra jokių procesinių kliūčių atleisti jį nuo klausimo dėl neigiamo įvertinimo galimybės nagrinėjimo.⁶⁷ Kitais žodžiais tariant, asmuo atleidžiamas ne nuo baudžiamosios

⁶⁵ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis.-Vilnius, 2003, p. 375.

⁶⁶ Песлякас В. Ч. Уголовная ответственность и освобождение от нее. Учебное пособие. – Минск, 1988. 11, p. 19.

⁶⁷ Головкин Л. В. Освобождение от уголовной ответственности и освобождение от уголовного преследования соотношения понятий // Государство и право. 2000. №. 6, p. 46-47.

atsakomybės, o nuo baudžiamojo persekiojimo, nes baudžiamasis persekiojimas visai nebūtinai baigiasi apkaltinamuoju nuosprendžiu.⁶⁸

Materialiosios teisės klausimai, kol bus priimtas teismo sprendimas, lieka neatsakyti, nes valstybės įgaliojimai pareigūnams (institucijoms) dėl nustatytų sąlygų atsisako savo teisių vykdydami tam tikrus procesinius veiksmus, kad materialiosios teisės klausimai būtų pateikti teismui išspręsti. Lieka neatsakyta klausimas dėl asmens kaltės, t. y. dėl baudžiamosios atsakomybės pagrindo. Taigi „asmuo, padaręs nusikalstamą veiką“ taptų „asmeniu, kurio atžvilgiu vykdomas baudžiamasis persekiojimas“. Šių sąvokų skirtumas tas, kad asmuo, kurio atžvilgiu vykdomas baudžiamasis persekiojimas, nebūtinai tampa asmeniu, padariusiu nusikalstamą veiką ir patraukiamu baudžiamajon atsakomybėn. Kitaip netektų prasmės išteisinamasis nuosprendis, kuris reiškia, kad baudžiamąja tvarka persekiojamas asmuo teisme netapo asmeniu, padariusiu nusikalstamą veiką, t. y. buvo išteisintas.

Daugelio Vakarų Europos šalių teisės doktrina taip pat nežino atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaip materialiosios teisės atskiro instituto, nors daugelyje šalių egzistuoja sąlyginis ir besąlyginis baudžiamojo persekiojimo nutraukimas (baudžiamojo proceso institutas) bei atleidimas nuo bausmės (baudžiamosios teisės institutas), taip pat lygtinis nuteisimas, bausmės atidėjimas, nuosprendžio paskelbimo atidėjimas.⁶⁹ Taigi kalbant apie atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės galima daryti išvadą, kad jis galėtų sutapti arba su atleidimu nuo bausmės, arba su baudžiamojo persekiojimo nutraukimu.

Yra dar vienas argumentas, bylojantis apie atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės reglamentavimo netobulumą. Lietuvos baudžiamajame teisinėje literatūroje atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės suprantamas kaip „atleidimas nuo visų pasekmių, kurios sudaro baudžiamosios atsakomybės turinį, ir pirmiausia nuo apkaltinamojo nuosprendžio paskelbimo bei kaltininko nusikalstamo elgesio pasmerkimo valstybės vardu“.⁷⁰

Tačiau atsisakyti vykdyti galima tik tuos veiksmus, kuriuos vykdyti yra įgaliojimas konkretus valstybės pareigūnas ar institucija. Negalima atsisakyti to, kas tau nepriklauso. Persekiojimo teisė skiriasi nuo teisės bausti, kuri atsiranda tik priėmus apkaltinamąjį nuosprendį. Teisė bausti turi vienintelė institucija – teismas, ir jis įgyja tokią teisę ne bet

⁶⁸ Ažubalytė R. *Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis*. // Jurisprudencija. Mykolo Riomerio universiteto mokslo darbai. 2006, Nr. 1 (79). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas 2006, p. 18, 19.

⁶⁹ *The Criminal justice system of Finland. A general introduction*.- Helsinki, 1991, p. 7; Greve V. *Criminal justice system of Denmark. An outline*.-Copenhagen, 1990, p. 27-28; Piesliakas V. *Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse*. Habilitacinio darbo autoreferatas. Socialiniai mokslai, teisė (6F)- Vilnius, 1996, p. 52, 53; Головкин Л. В. Новые основания освобождения от уголовной ответственности и проблемы их процессуального применения // Государство и право. -1997. - N 8, p. 336.

⁷⁰ Piesliakas V. *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės* // Socialinė teisė. 1979, Nr. 2, p. 9.

kuriuo momentu, o tik pagal įstatymus išnagrinėjęs baudžiamąją bylą. Institucijos, neturinčios teisės pasmerkti asmenį valstybės vardu bei paskirti bausmę, neturi teisės atsisakyti realizuoti šias teises.⁷¹

Todėl reikėtų visiškai sutikti su nuomone, kad kalbant apie atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto idėją bei tikslus, jo tiesioginio prieštaravimo nekaltumo prezumpcijai neliktų traktuojant jį kaip baudžiamojo persekiojimo nutraukimą (jo atsisakymą). Taigi asmens kaltės klausimas net nebūtų svarstomas, o jis nebūtų asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, o tik asmuo, kurio atžvilgiu pradėtas (vykdomas, nutrauktas) baudžiamasis persekiojimas.⁷²

Įvykus pokyčių doktrinoje, būtų galima tikėtis ir nepriekaištingo ikiteisminio tyrimo nutraukimo ar bylos nutraukimo nuosprendžiu motyvavimo. Nes kaip galima nekaltumo prezumpcijos principo reikalavimų pažeidimą, remiantis EŽTT jurisprudencija, galima traktuoti ir formuluotes norminiuose aktuose bei teisminių institucijų dokumentuose, taip pat viešus valdžios atstovų pareiškimus (ne tik teisėjų). Štai literatūroje, kaip prieštaraujanti nekaltumo prezumpcijos principui, numatytam Lietuvos Respublikos Konstitucijoje⁷³ ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje⁷⁴ (toliau – Konvencija), buvo kritikuota Kardomojo kalinimo įstatymo 3 straipsnio nuostata, teigusi, kad „kardomasis kaltinimas taikomas (...) kaltinamajam, įtariamajam, jeigu jis padarė nusikaltimą“.⁷⁵ Bylose *Daktaras prieš Lietuvą*⁷⁶ bei *Butkevičius prieš Lietuvą*⁷⁷ buvo nagrinėtos aukštų valdžios pareigūnų išsakytos nuomonės apie konkrečių asmenų „įrodytą kaltę“ ir „padarytus nusikaltimus“.

EŽTT 1982 m. išnagrinėjo bylą *Adolfas prieš Austriją*⁷⁸ dėl 1975 m. Austrijos baudžiamajame kodekse numatyto diskrecinio bylos nutraukimo pagrindo ir tinkamo (sąžiningo) proceso, taip pat nekaltumo prezumpcijos santykio. Nors net trys teisėjai turėjo atskirąją nuomonę, teismas konstatavo, kad Konvencijos nuostatos nebuvo pažeistos. Sprendime nutraukti bylą buvo aiškiai pasakyta, kad „toks nutraukimas reiškia neigiamą

⁷¹ Головкин Л. В. Освобождение от уголовной ответственности и освобождение от уголовного преследования соотношение понятий // Государство и право. 2000. № 6, p. 50.

⁷² Ažubalytė R. *Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis*. // Jurisprudencija. Mykolo Riomerio universiteto mokslo darbai. 2006, Nr. 1 (79). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas 2006, psl. 19.

⁷³ *Lietuvos Respublikos Konstitucija* // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.

⁷⁴ Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocol No. 11, Rome, 4. XI. 1950 // <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/005.htm>.

⁷⁵ Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. taikymas ir aiškinimas Lietuvos Respublikos pralaimėtose bylose* // http://www.tm.lt/?item=stras_publ.

⁷⁶ *Daktaras prieš Lietuvą* // Europos žmogaus teisių teismo sprendimai. Europos tarybos informacijos biuras. Vilnius 2001.

⁷⁷ *Butkevičius v. Lithuania* // <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/2002/331.html>

⁷⁸ *Adolf v. Austria* // <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1982/2.html>

sprendimą dėl bylos esmės ir negali būti prilyginamas išvadai dėl įtariamojo kaltės ir nereiškia, kad įtariamasis padarė baudžiamą veiką“.

Nagrinėjant galimas nekaltumo prezumpcijos pažeidimo formas (būdus) yra konstatuota korektiško įtariamųjų apibūdinimo, korektiško procesinių dokumentų surašymo būtinybė⁷⁹, tačiau nei BK straipsnių formuluotės, žinant jų procesinį realizavimą, nei teismų praktika kol kas nepaiso tokių nekaltumo prezumpcijos reikalavimų.⁸⁰

Sutinku su tų autorių nuomone, kurie teigia, kad asmens kaltumas dėl nusikalstamos veikos padarymo turi būti konstatuotas teismo sprendimu ir tik konstatavus kaltę asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės pritaikius susitaikymo institutą.

Pagal ankstesnę 1961 m. BK redakciją, kaltumo klausimą galėjo spręsti ir teisėsaugos institucijos, o nuo atsakomybės galėjo būti atleistas ir asmuo, teismo nepripažintas kaltu. Toks teisinis reguliavimas ir taikymo praktika vertintina kaip nekaltumo prezumpcijos pažeidimas. Pagal dabartinę BK 38 straipsnio normos formuluotę, kaltininko kaltumas turi būti konstatuojamas oficialiame procesiniame teismo dokumente, kuris, mano manymu, gali būti tiek teismo priimtas nuosprendis, tiek ikiteisminio tyrimo teisėjo priimta nutartis, nes ikiteisminio tyrimo teisėjas pagal Teismų įstatyme įtvirtintą sąvoką, pripažįstamas *teismu*. Todėl galima teigti, kad asmens kaltė konstatuojama *teismo*.

Vertinant dabartinį teisinį reguliavimą ir baudžiamojoje teisejoje įtvirtintas formuluotes bei procesinius dokumentus, darytina išvada, jog nekaltumo prezumpcijos principas nepažeidžiamas, nes institutą taikant praktikoje, bylose surenkama pakankamai duomenų, įrodančių asmens kaltę.

1.3. INSTITUTO SANTYKIS SU ŽMOGAUS TEISIŲ UŽTIKRINIMU

Pagal konstitucinę žmogaus teisių ir laisvių apsaugos doktriną teisinis reguliavimas turi būti toks, kad visi teisinių santykių subjektai turėtų lygias galimybes ginti savo teises ir laisves teisme. Asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo (nekaltumo), baudžiamosios atsakomybės, atleidimo nuo bausmės ir kiti klausimai paliečia pagrindines (neretai prigimtines) žmogaus teises bei laisves ir suponuoja įstatymų leidėjui pareigą nustatyti tokį šių klausimų sprendimo teisinį (materialinį ir procesinį) reguliavimą, kuris atitiktų konstitucinius teisingumo, lygiateisiškumo, teisinio tikrumo, teisinio stabilumo,

⁷⁹ Goda G. *Nekaltumo prezumpcija: įtvirtinimas Lietuvos teisėje ir kai kurie turinio aspektai* // Teisė. 2002, Nr. 44.

⁸⁰ Ažubalytė R. *Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis*. // Jurisprudencija. Mykolo Riomerio universiteto mokslo darbai. 2006, Nr. 1 (79). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas 2006, psl. 20.

proceso teisingumo (sąžiningumo), rungimosi, viešumo, įrodymų tyrimo teisme visapusiškumo, objektyvumo bei kitus konstitucinius principus ir užtikrintų įtariamam (kaltininkui) galimybę pasinaudoti gynybos ir kitomis procesinėmis teisėmis bei garantijomis.⁸¹

Pagrindiniai aspektai, susiję su tinkamu susitaikymo instituto įgyvendinimo procedūra, yra *įtariamojo teisės į teismą atsisakymas* ir teismo valdžios dalyvavimas diskrecinėse procedūrose kaip vienas iš galimų tinkamo neteisminio baudžiamojo konflikto išsprendimo garantų. Todėl kiekvienas nusikaltimu kaltinamas asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas⁸². Tačiau daugelyje Europos šalių, taip pat JAV, tikrai nemažėja bylų, baigiamų be teismo nagrinėjimo⁸³.

Pagrindinė problema ir šio instituto sėkmingo veikimo sąlyga yra procedūros nustatymas ir pakankamų procesinių garantijų suteikimas kaltininkui ir nukentėjusiajam, kad jos galėtų tinkamai realizuoti savo interesus. Konvencijos 6 str. deklaruojama teisė į teismą nereiškia, kad kiekvieną bylą, nepaisant jos aplinkybių, turi nagrinėti teisme. Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažino kaltinamojo teisę atsisakyti teismo nagrinėjimo. Europos Žmogaus Teisių Teismas sprendime, priimtame byloje *Deweer prieš Belgiją*, nurodė, kad procedūra, kurioje byla išsprendžiama be teismo, negali būti vykdoma prieš įtariamojo valią. Jo sprendimas atsisakyti teisės į teismą neturi būti paveiktas.⁸⁴

Taigi numatant tokį bylos nutraukimo būdą negalima suvaržyti asmens, kaltinamo (įtariamo) nusikalstama veika, teisės reikalauti teismo nagrinėjimo. Todėl teisę reikalauti teismo nagrinėjimo reikėtų numatyti įstatyme (arba teisę nesutikti su diskreciniu bylos nutraukimu). Jei asmuo turi teisę, kuri deklaruojama ir tarptautiniuose, ir nacionaliniuose aktuose, reiškia, kad jis laisvas ja pasinaudoti arba nepasinaudoti (atsisakyti), pasinaudodamas nustatytomis procedūromis.⁸⁵

Teisės į teismą išaiškinimo ir jos atsisakymo ar reikalavimo procedūra nėra visiškai naujas institutas Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. Kaltinamojo sutikimą dėl sprendimo

⁸¹ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 170.

⁸² Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocol No. 11, Rome, 4. XI. 1950 // <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm>; Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 5 straipsnis // Valstybės žinios. 2002. Nr. 17-649.

⁸³ Ažubalytė R. *Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištakos, raida, tendencijos* // Jurisprudencija. 2001, t. 21 (13), p. 94 – 98.

⁸⁴ *Deweer v. Belgium* // <http://www.worldii.org/eu/cases/ECHR/1980/1.html>

⁸⁵ Ažubalytė R. *Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis*. // Jurisprudencija. Mykolo Riomerio universiteto mokslo darbai. 2006, Nr. 1 (79). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas 2006, p. 20.

nutraukti bylą numatė senojo BPK 5 str. tais atvejais, kai byla turėjo būti nutraukta dėl senaties terminų ir amnestijos akto. Naujajame teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese (reglamentuotame BPK XXXI skyriuje) numatytas įtariamojo „neprieštaravimas“ prokuroro sprendimui ir jo teisė vėliau reikalauti teismo nagrinėjimo metu⁸⁶.

Padėtį, kai vis mažiau bylų dėl nusikalstamų veikų nagrinėjama teisme, įvairių šalių įstatymų leidėjai bando koreguoti įvairiai, tačiau tradicinis sprendimas yra teismo pareigūno sutikimas (patvirtinimas), būtinas prokuroro sprendimui nutraukti baudžiamąjį persekiojimą. Nors tai nėra įgyvendinamas „visiška teismo valdžia ir išimtinumas“⁸⁷, tačiau atsiranda procesinės prielaidos tikėtis, kad ir neteisminė procedūra bus teisinga. Tokia sprendimų baudžiamajame procese kaita, matyt, dėl įvairių priežasčių neišvengiama⁸⁸, nes šiuo metu sunku rasti šalį, kurioje teisminės funkcijos nebūtų iš dalies perduodamos kitai institucijai – prokuratūrai.

Lietuvoje kaip kompensacinis mechanizmas taikant neteismines procedūras taip pat pasirinktas teisėjo dalyvavimas jose. BPK 214 str. 2 d. numato, kad BPK 212 str. 3 – 9 punktuose (juose nustatyti ikiteisminio tyrimo, o teisme – baudžiamosios bylos nutraukimo nuosprendžiu pagrindai) numatytais atvejais ikiteisminis tyrimas nutraukiamas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu, kuris patvirtina prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo. Ikiteisminio tyrimo teisėjui nepatvirtinus prokuroro nutarimo, tyrimas tęsiasi. Baudžiamojo proceso įstatymas gana nepriekaištingai reglamentuoja šią procedūrą. Tačiau lakoniškos įstatymo nuostatos, kaip ir buvo prognozuojama, yra ir bus įgyvendinamos formuojant tam tikrą praktiką. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad praėjus keliems mėnesiams, kai įsigaliojo kodeksas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išsakė savo nuomonę, kad „ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas patvirtinti prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo, numatytas BPK 214 str. 2 dalyje, gali būti išreikštas tiek motyvuota nutartimi, tiek rezoliucija“⁸⁹. Ši konsultacija iš esmės „*ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą*“, *numatytą BPK, pavertė daugiau ar mažiau formaliu prokuroro sprendimo patvirtinimu*.

Be žalos atlyginimo, kuris yra privaloma sąlyga nutraukiant tyrimą tam tikrais pagrindais, asmeniui, kuriam ikiteisminis tyrimas nutraukiamas diskreciniais pagrindais, gali

⁸⁶ Jurgaitis R. *Supaprastinta baudžiamoji procesinė forma: daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė*. Vilnius, 2004, p. 86 – 92.

⁸⁷ Розин Н.Н. Уголовное судопроизводство. Рига. 1924, p. 107.

⁸⁸ Marc M. Robert. *The role and status of public prosecution services in Europe: major problems and the Council of Europe draft recommendation* // What public prosecution in Europe in the 21st century. Strasbourg, 22 – 24 May 2000. Council of Europe publishing, 2000, p. 22 – 24.

⁸⁹ Teismų praktika. Aukščiausiojo Teismo biuletenis. 2003, Nr. 19, p. 285 – 286.

būti paskirtos *baudžiamojo poveikio priemonės*, numatytos BK 67 straipsnyje.⁹⁰ Iš jų viena yra tiesiogiai susijusi su nukentėjusiojo teise gauti žalos atlyginimą. Taigi ikiteisminio tyrimo teisėjas, atsižvelgdamas į jam pateiktą prokuroro nuomonę, priima nutartį patvirtinti prokuroro sprendimą nutraukti ikiteisminį tyrimą ir (ne)paskirti kurią nors baudžiamojo poveikio priemonę. Nukentėjusysis, neturėdamas tiesiogiai numatytos teisės žinoti apie numatomus sprendimus, negali dalyvauti posėdyje pas ikiteisminio tyrimo teisėją bei pasakyti savo nuomonę dėl žalos bei jos atlyginimo arba pašalinimo galimybių. Šią įstatymo spragą bandyta taisyti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacija.⁹¹ Joje teigiama, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas, pilnamečiui asmeniui nutraukdamas ikiteisminį tyrimą BPK 212 str. 1 dalies 3 – 7 punktuose numatytais pagrindais, gali skirti baudžiamojo poveikio priemones. Baudžiamojo poveikio priemonių skyrimo klausimas svarstomas posėdyje, į kurį kviečiamas prokuroras, įtariamasis, jo gynėjas, nukentėjusysis arba jo atstovas.⁹² Tačiau net ir Aukščiausiajam Teismui pareiškus nuomonę dėl baudžiamojo poveikio priemonių paskyrimo tvarkos, visa iniciatyva ir kartu teisė spręsti, ar iš viso bus svarstomas baudžiamojo poveikio priemonių klausimas, paliekama prokurorui.⁹³

Paminėtina *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus baudžiamojoje byloje Nr. 2K-550/2005*, kurioje teismas neįvertino, kad A. K. padarė du nusikaltimus, po eismo įvykio praėjus keturioms valandoms jam buvo nustatytas sunkus girtumo laipsnis, kraujyje rasta 3,23 promilės etilo alkoholio. Be to, pagal BK 67 straipsnį pilnamečiui asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės šio kodekso VI skyriuje numatytais pagrindais, gali būti skiriamos baudžiamojo poveikio priemonės, tarp jų – uždraudimas naudotis specialia teise. Pagal šią įstatymo nuostatą teismas, atleisdamas asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, nuosprendyje turi apsvarstyti klausimą dėl baudžiamojo poveikio priemonių skyrimo. Apylinkės teismas šio klausimo nesvarstė, todėl minėti teismo padaryti pažeidimai teisėjų kolegijos buvo pripažinti esminiais BPK pažeidimais⁹⁴.

Kita vertus, žinant, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacijos yra neprivalomos, kyla klausimas, ar būtų galima konstatuoti proceso pažeidimą, jei

⁹⁰ Ažubalytė R. *Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis* // *Jurisprudencija*. Mykolo Riomerio universiteto mokslo darbai. 2006, Nr. 1 (79). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2006, p. 21.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis // *Teismų praktika*. 2003, Nr. 19.

⁹² *Teismų praktika*. Aukščiausiojo Teismo biuletenis. 2003, Nr. 19, p. 285.

⁹³ Ažubalytė R. *Nukentėjusiojo teisėtų interesų ir teistų realizavimas baigiant ikiteisminį tyrimą* // *Jurisprudencija*. 2005, t. 70 (62), p. 121.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-550/2005.

baudžiamojo poveikio priemonės būtų paskirtos nesurengus posėdžio. Europos Žmogaus Teisių Teismas ne vieną kartą yra išsakęs savo nuomonę dėl rungtyniškumo principo, kuris tyrimo metu veikia, be abejo, ribotai, pažeidimo skiriant suėmimą.⁹⁵ Tai tik dar kartą parodo, jog nesant teisinių nuostatų galinčių reglamentuoti posėdžių organizavimą taikant diversijos institutą pagal BPK 212 ir 213 straipsnius, kyla pagrįstų abejonų dėl proceso dalyvių teisėtų interesų apsaugos.⁹⁶

BPK nuostatų, reglamentuojančių ikiteisminio tyrimo nutraukimą, analizė rodo, kad siekiant nutraukti tyrimą BPK 212 str. 1 dalies 5, 6 ir 9 punktuose numatytais pagrindais, būtina ikiteisminio tyrimo nutraukimo sąlyga yra visiškas arba dalinis žalos nukentėjusiajam atlyginimas ar žalos pašalinimas, arba susitarimas dėl žalos atlyginimo arba pašalinimo. Logiška būtų teigti, kad ir nukentėjusysis, ir įtariamasis turėtų būti informuoti apie tokią galimo ikiteisminio tyrimo nutraukimo sąlygą. Todėl, analizuojant BPK 212 str. atitinkamų punktų nuostatas, pagrįstai kyla abejonė dėl proceso šalių (nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, įtariamojo bei civilinio atsakovo) teisių užtikrintumo. Čia būtina akcentuoti BPK nuostatų, reglamentuojančių susitaikymo instituto taikymą ir prokuroro bei ikiteisminio tyrimo teisėjo diskrecijos įgyvendinimą, trūkumus. Mat BPK 212 – 214 straipsniuose visiškai *nekalbama apie būtinybę rengti posėdį*, kad būtų įvertintos sąlygos taikyti tam tikras diskrecinio baudžiamojo persekiojimo nuostatas. Be to, bet kuriuo atveju, kuomet kyla reikalas spręsti, ar tikslinga toliau vykdyti baudžiamąjį procesą, baudžiamojo proceso įstatyme, be bendros BPK 45 straipsnyje numatytos pareigos informuoti proceso dalyvius apie jų teises, būtina numatyti konkretų reikalavimą rengti posėdį (pavyzdžiui, kaip tai numatyta BPK 215 str. 2 dalyje) ir informuoti proceso dalyvius apie galimybes atlyginti žalą arba susitarti dėl jos atlyginimo.⁹⁷

BPK 214 straipsnyje įtvirtinta ikiteisminio tyrimo nutraukimo tvarka. Atkreiptinas dėmesys į šio straipsnio 3 dalį, kuri nustato galimybę *apskusti ikiteisminio tyrimo nutraukimą ar ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą nepatvirtinti prokuroro nutarimo dėl ikiteisminio tyrimo*. Šioje dalyje numatyta, kad teise apskusti sprendimus nutraukti ikiteisminį tyrimą ar jo nenutraukti gali pasinaudoti tik įtariamasis, jo atstovas, gynėjas, civilinis ieškovas bei jų atstovai. Sistemingai vertinant BPK 7 straipsnyje įtvirtinto rungtyniškumo ir diversijos instituto procedūrų tarpusavio atitiktį, pagrįstai kyla klausimas ar šiuo atveju nebus pažeidžiamos rungtyniškumo ir lygiateisiško ikiteisminio tyrimo dalyvių procesinės teisės ir

⁹⁵ Teismų praktika. Aukščiausiojo Teismo biuletenis. 2003, Nr. 20, p. 348- 351.

⁹⁶ Jurka R., Jasevičius R. *Diskrecinio ikiteisminio tyrimo nutraukimo (diversijos) pagrindumas ir įgyvendinimo problemos // Teisės problemos*. 2005/4 (50), psl. 13.

⁹⁷ Jurka R., Jasevičius R. *Diskrecinio ikiteisminio tyrimo nutraukimo (diversijos) pagrindumas ir įgyvendinimo problemos // Teisės problemos*. 2005/4 (50), psl. 12.

interesai. Manytina, jog pagal BPK 214 str. 3 dalį, apskundimo teisė turėtų būti suteikta ne tik minėtiems asmenims, bet ir prokurorui, civiliniam ieškovui bei jo atstovui. Tokia pozicija grindžiama tuo, jog gynybos ir kaltinimo šalys netgi ikiteisminio tyrimo metu privalo turėti pakankamai galimybių procesiniams interesams įgyvendinti. Šiuo atveju, jeigu tokia apskundimo teisė (pagal BPK 214 str. 3 dalį) numatyta nukentėjusiajam bei civiliniam ieškovui ir jų atstovams, suprantama, tokia teisė pagrįstai turėtų būti numatyta ne tik įtariamajam, jo gynėjui ar atstovui, bet ir civiliniam atsakovui bei jo atstovams.

Pasitaiko situacijų, kuomet proceso dalyviai nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą apskundžia praėjus 3 – 6 mėnesiams po jo priėmimo ar net vėliau. Jeigu skundas būna tenkinamas ir ikiteisminis tyrimas atnaujinamas, tokia didelė pertrauka procese apsunkina tolimesnį tyrimą, t. y., prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas pamiršta bylos aplinkybes: asmenys, buvę įtariamaisiais, būna išvykę. Kadangi kardamosios priemonės nutraukus tyrimą būna panaikintos, pakartotinai tenka taikyti nuosavybės teisių apribojimą turtui (pagal BPK 151 str.). Per nutraukimo terminą turtas, kuriam buvo apribotos nuosavybės teisės, gali būti realizuotas ir pan. Todėl šiuo atveju neabejotinai *turi būti apibrėžtas tam tikras terminas, per kurį galima būtų apskusti nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą*. Tai, be abejo, vėliau leistų tinkamai įgyvendinti diskreciniais pagrindais parentą diversijos institutą. Nesant analizuojamų terminų, kyla ir kita problema. Ši aplinkybė sunkina daiktų ar dokumentų, turėjusių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ar nagrinėti, sprendimo klausimą (pagal BPK 93, 94 ir 96 str.). Be to, šiuo atveju nėra aišku, kiek laiko reikia laukti, iki galimai apskundžiamas nutarimas, ir kada grąžinti daiktai ar dokumentai teisėtiems jų savininkams ar valdytojams.

BPK 215 str. numato teisę *paduoti skundą dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo* tik įtariamajam, jo atstovui ar gynėjui. Siekiant užtikrinti proceso šalių lygiateisiškumą ir tyrimo atlikimą rungimosi sąlygomis, labiausiai akcentuojant proceso šalių lygias teises į procesą per įmanomai trumpiausią laiką, tokia teisė turėtų būti suteikta ir nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui bei jų atstovams. Šios teisės suteikimas minėtiems proceso dalyviams užtikrintų jų teisę į informaciją apie priimtą sprendimą dėl tolimesnio ikiteisminio tyrimo ar jo pabaigimo. Be to, abiejų proceso šalių teisė inicijuoti klausimą dėl ikiteisminio tyrimo atlikimo

tikslingumo ir pagrįstumo dar labiau skatina plėtoti diskrecinio baudžiamojo proceso prielaidas.⁹⁸

Apibendrinant, baudžiamasis procesas demokratinėje valstybėje turi būti grindžiamas ne tik valstybės sankcionuotais paliepimais viena ar kita procesine forma įgyvendinti proceso uždavinius. Manau, kad proceso šalys (įtariamasis, jo gynėjas bei atstovas ir nukentėjusysis bei jo atstovas) privalo turėti lygias galimybes įgyvendinti savo teisėtiems interesams prieš nutraukiant ikiteisminį tyrimą ar sprendžiant ikiteisminio tyrimo nutraukimo klausimą.

2. PROCESO NUTRAUKIMO PAGRINDAI

Proceso nutraukimo kaltininkui susitaikius su nukentėjusiuoju instituto struktūrą sudaro atitinkamų materialinių (baudžiamosios teisės) ir procesinių (baudžiamojo proceso teisės) normų visuma. BK – vientisas teisės aktas, todėl atskirų jo nuostatų, institutų taikymas neturi paneigti kitų BK institutų esmės ir paskirties. Kita vertus, BK tikslai pasiekiami, BK yra efektyvus yra tuomet, kai teisės sistemoje yra užtikrinamas tinkamas procesinis baudžiamojo įstatymo (atskirų jo nuostatų) taikymo reguliavimas, svarbu, kad šiuo aspektu baudžiamoji teisė ir baudžiamojo proceso teisė tarpusavyje būtų suderintos.

Taigi BPK 212 straipsnio 5 punkte numatyta galimybė – nutraukti ikiteisminį tyrimą įtariamajam ir nukentėjusiajam susitaikius BK 38 straipsnyje numatytais atvejais.⁹⁹ O kadangi sąlygas nutraukti procesą kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius numato BK, norint suprasti šio instituto taikymo atvejus, būtina analizuoti BK 38 straipsnyje įtvirtintas šio instituto taikymo sąlygas.

Šis institutas taikomas esant įstatyme numatytiems pagrindams: 1) asmuo turi būti padaręs atitinkamo sunkumo (pavojingumo) nusikalstamą veiką. Tai gali būti bet kuris baudžiamasis nusižengimas, bet kuris neatsargus nusikaltimas arba nesunkus ar apysunkis nusikaltimas; 2) kaltininkas turi būti prisipažinęs padaręs nusikalstamą veiką; 3) kaltininkas turi būti savo noru atlyginęs ar pašalinęs nukentėjusiajam — fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą moralinę, fizinę ar turtinę žalą arba susitaręs ją pašalinti ar atlyginti jau po atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius; 4) kaltininkas susitaikė su nukentėjusiuoju (fiziniu asmeniu) arba juridinio asmens ar valstybės institucijos

⁹⁸ Jurka R., Jasevičius R. *Diskrecinio ikiteisminio tyrimo nutraukimo (diversijos) pagrindumas ir įgyvendinimo problemos // Teisės problemos*. 2005, Nr. 4 (50), p. 15-16.

⁹⁹ Goda G. et al. *Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2003, p. 567.

atstovu; 5) egzistuoja pagrindas, leidžiantis manyti, jog asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų (BK 38 straipsnio 1 dalis).

BK 38 str. 2 dalyje nustatyti atvejai, kada susitaikymas kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas negalimas net ir esant visoms sąlygoms: 1) negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės recidyvistas ar pavojingas recidyvistas; 2) negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo, kuris anksčiau buvo atleistas nuo jos kaip susitaikęs su nukentėjusiu asmeniu, jeigu nuo susitaikymo dienos iki naujos veikos padarymo praėjo mažiau nei ketveri metai.

Norint palyginti Lietuvos ir Vokietijos baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintą susitaikymo institutą, reikėtų analizuoti Vokietijos Baudžiamojo kodekso (toliau – Vokietijos BK) 46 (a) straipsnį, kuriame įtvirtinta, kad jei kaltininkas: 1. atlygino ar rimtai stengėsi atlyginti padarytą žalą ar didžiąją dalį nusikaltimo, kurią jis padarė sukeltų pasekmių, dėdamas nuoširdžias pastangas susitaikyti arba; 2. pilnai ar didžiąją dalimi atlygino žalą, padarytą tokiose bylose, kurios reikalauja didelių asmeninių pastangų ar tam tikros pasiaukojimo formos; 3. teismas gali sumažinti bausmę ar nebausti tais atvejais, kai kaltininkui gresia įkalinimas 1 metams ar bauda iki 300 parų arešto. Taigi šis straipsnis leidžia teisėjui, pasinaudojant diskrecijos teise, susilaikyti nuo nubaudimo, tose bylose, kuriose numatyta bausmė gali būti ne ilgesnė kaip vienerių metų įkalinimas ir nukentėjusysis susitaikė su kaltininku¹⁰⁰. Lyginant su Lietuvos BK 38 straipsnyje nustatytu reikalavimu atlyginti ar pašalinti nusikalstama veika padarytą žalą ar susitarti dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo, Vokietijos BK nuostata dėl žalos atlyginimo yra liberalesnė, ji leidžia plačiau taikyti atleidimo nuo bausmės ar bausmės sušvelninimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius institutą. Reikalavimas kaltininkui susitaikyti su nukentėjusiuoju susitaikyti yra esminė minimo instituto sąlyga. Vokietijos BK 46 a paragrafo 1 dalis gali būti taikoma tada, kai nukentėjusysis, t. y. asmuo, su kuriuo kaltininkas privalo susitaikyti, yra fizinis arba juridinis asmuo. Tais atvejais, kai žalos padaroma visuomenei, žmonijai, valstybei, vertinama, jog yra padaryta vadinamoji „neturinti aukos“ nusikalstama veika. Tokios nusikalstamos veikos padarymas taip pat neužkerta kelio taikyti BK 46 a paragrafo 1 dalį. Kaltininkas šiuo atveju turi susitaikyti su nukentėjusiojo- valstybės, visuomenės- atstovu¹⁰¹. Vokietijos BK nenustato jokių ribojimų, susijusių su kaltininko asmenybe ar kitoms aplinkybėmis, kurių egzistavimas

¹⁰⁰ Rössner D. *Mediation as a Basic Element of Crime Control: Theoretical and Empirical Comments* // Buffalo Criminal Law Review. Vol 3, p. 211, 224.

¹⁰¹ Trondle H., Fischer Th. *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*. 51., neu bearbeitete Auflage. Munchen – Verlag C. H. Beck, 2003, p. 379.

konkrečiu atveju užkirstų kelią taikyti atleidimo nuo bausmės ar bausmės sušvelninimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius institutą. Įstatymų leidėjas Vokietijos BK 46 a paragrafe analogiškai, kaip yra reglamentuota Lietuvos BK 38 straipsnio 1 dalyje, yra įtvirtinęs teismui ne pareigą, o teisę taikyti su nukentėjusiuoju susitaikiusiam kaltininkui bausmės švelninimą ar atleidimą nuo bausmės. Taigi bausmės švelninimas ar atleidimas nuo bausmės Vokietijos BK 46 a paragrafo pagrindu nėra subjektyvinė kaltininko teisė- teisėjas, įvertinęs visas bylos aplinkybes, taip pat ir kaltininko asmenybę, sprendžia, ar taikyti kaltininkui bausmės švelninimą ar atleidimą nuo bausmės. Darytina išvada, jog Vokietijos BK 46 a paragrafe numatytos sąlygos, reikalavimai, lyginant su Lietuvos BK 38 straipsnio 1 dalyje įtvirtintais, atveria platesnes galimybes kaltininkui švelninti bausmę ar taikyti atleidimą nuo bausmės kaltininkui, susitaikiusiam su nukentėjusiuoju, t. y. pasielgti kaltininko atveju humaniškai, netaikyti jam baudžiamojo teisinio poveikio priemonių, kurios jau savaime sukelia kaltininkui daugelį kitų neigiamų pasekmių (teistumas, resocializacijos problema ir kt.)¹⁰².

Taigi BK nustato ir tai, kokia seka kaltininkas, siekdamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, turi įvykdyti įstatyme nurodytas sąlygas. Kartu pažymėtina, kad tik esant BK 38 straipsnio 1 dalyje nurodytų pagrindų visumai gali būti sprendžiamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas. Pagal BK 38 straipsnio 1 dalies nuostatų išdėstymą, logiką visi nurodyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius instituto taikymo pagrindai turi vienodai būtiną, imperatyvią reikšmę. Tačiau kaltininkas net ir susitaikęs su nukentėjusiuoju negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnį, jei nėra įvykdyta kuri nors kita šio straipsnio 1 dalyje nustatyta sąlyga. Tai ne kartą konstatuota ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinėje jurisprudencijoje.¹⁰³

Tam, kad geriau suprasti šio instituto taikymo praktikoje ypatumus, būtina atskirai analizuoti visas BK 38 straipsnyje įtvirtintas jo taikymo pagrindus.

Visų pirma, BK 38 straipsnis taikomas tik asmeniui, kuris yra tam tikro *amžiaus*, t. y. sulaukė pilnametystės. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 25 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-438/2005*, Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nustatė, kad teismas netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, kadangi septyniolikmetis kaltinamasis nuo

¹⁰² Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 205-207.

¹⁰³ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 88-89; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197/2004.

baudžiamosios atsakomybės buvo atleistas vadovaujantis 38 straipsniu, nors jam turėjo būti taikytos BK XI skyriaus nuostatos, įtvirtinančios nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus. Remiantis byloje esančiais duomenimis, kaltinamasis, būdamas nepilnamečiu, pirmą kartą padarė apysunkį tyčinį nusikaltimą, pripažino savo kaltę ir gailėjosi padaręs nusikalstamą veiką, t. y. visos BK 93 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytos sąlygos atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės, todėl teismas jį atleisdamas nuo baudžiamosios atsakomybės privalėjo vadovautis minėta norma¹⁰⁴.

Dėl bendros BK 38 str. 1 dalyje numatytos sąlygos – *atitinkamos nusikalstamos veikos padarymo* pasakytina tai, kad jam BK 38 straipsnio nuostatos taikomos tik tada, kai asmuo yra padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą. Todėl *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus byloje Nr. 2K-306/2005*, kurioje nuteistasis kasaciniu skundu prašė teismų sprendimus pakeisti jo veiką perkvalifikuojant iš BK 135 straipsnio 1 dalies į BK 138 straipsnį, teisėjų kolegija konstatavo, kad nesant teisinio pagrindo perkvalifikuoti nuteistojo nusikalstamą veiką pagal kitą BK straipsnį, nėra pagrindo taikyti ir BK 38 straipsnį, nes BK 135 straipsnio 1 dalyje numatytas nusikaltimas yra sunkus¹⁰⁵.

Kitas iš būtinų pagrindų taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius yra BK 38 str. 1 d. 1 p. įtvirtintas *kaltininko prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką*. Taigi pagal BK 38 straipsnį kaltininko prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką turėtų būti suprantamas taip, kad asmuo ne baudžiamojoje byloje surinktų įrodymų verčiamas, o pats savanoriškai prisipažįsta padaręs baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką. Tai gali liudyti nuoseklus parodymų davimas, jų nekeitimas ir nuoširdus (ypač nuo įtarimų pareiškimo) prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką ir pan. Kitoks prisipažinimas (pvz., po to, kai yra surinkta pakankamai ir nenuginčijamai kaltinančių įrodymų) paneigia savanoriškumą, taigi ir jo teisinę reikšmę pagal BK 38 straipsnį. Toks prisipažinimas negali būti vertinamas kaip viena iš būtinų sąlygų sprendžiant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimą.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-438/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-72/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-534/2005.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-306/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2007 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38/2007.

¹⁰⁶ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 102.

Tokia nuomonė iš esmės atitinka Lietuvos Aukščiausiojo Teismo poziciją, nes Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos, sprendamos BK 38 straipsnio taikymą, yra konstatavusios, jog prisipažinimas dėl pareikšto įtarimo iš dalies ar prisipažinimas teisme kaltu dėl surinktų įrodymų negali būti vertinamas kaip kaltininko savanoriškas prisipažinimas padarius nusikaltimą.¹⁰⁷ Taigi toks kaltininko prisipažinimas negali būti vertinamas kaip atitinkantis BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkto reikalavimus.¹⁰⁸ Be to, *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349*, kasacinės instancijos kolegijos nuomone, apeliacinės instancijos teismas neteisingai pažymėjo, jog įstatyme nenurodyta, kokioje stadijoje kaltininkas turi prisipažinti kaltu. Kadangi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimo Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ 16 punkte išaiškinta, kad negali būti pripažįstamas atsakomybę lengvinančia aplinkybe asmens prisipažinimas padarius nusikaltimą ikiteisminio bylos tyrimo metu, jei teisme jis keičia parodymus ir ima neigti nusikaltimo padarymą. Kaltininko prisipažinimas padarius nusikaltimą yra esminių bylos aplinkybių pripažinimas duodant tyrimo ir teisingumo vykdymo institucijoms teisingus parodymus savo noru, o ne dėl surinktų įrodymų¹⁰⁹. Todėl neužtenka, kad kaltinamasis teisiama jame posėdyje formaliai prisipažintų kaltu. Taigi teismas šioje byloje padarė išvadą, kad kaltinamasis turėjo pats savanoriškai ikiteisminio tyrimo institucijai ir teismui duoti teisingus parodymus apie esmines padarytos veikos aplinkybes ir pripažinti savo kaltę.¹¹⁰

Taip pat ir *Kauno Apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1A-704-493/2006* buvo nustatyta, kad įtariamasis ikiteisminio tyrimo metu prisipažino padaręs jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką, tuo tarpu teismo nagrinėjimo metu jis savo kaltę visiškai neigė ir kaltu neprisipažino. Tačiau apeliaciniame skunde ir teismo posėdžio metu apeliacinės instancijos teisme nuteistasis savo kaltę vėl visiškai pripažino ir išreiškė norą su nukentėjusiaja taikytis. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad toks dažnas kaltinamojo gynybinės taktikos keitimas, visiškai

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-553/2004; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-464/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-518/2003; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2003.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2004; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-464/2005.

¹⁰⁹ Teismų praktika Nr. 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 1999, p. 385-386.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2006 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-632/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2006.

kaltės neigimas pirmos instancijos teisme ir visiškas kaltės pripažinimas apeliacinės instancijos teisme negali būti vertinamas kaip nuoširdus gailėjimasis padarius nusikalstamą veiką, todėl jo prisipažinimas apeliacinės instancijos teisme negali būti pripažintas nei atsakomybę lengvinančia aplinkybe, nei BK 38 str. 1 d. 1 p. numatytos sąlygos įvykdymu. Pagrindas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius su nukentėjusiuoju būtų tik nuoseklus prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką viso ikiteisminio tyrimo, teisminio nagrinėjimo pirmos instancijos bei apeliacinės instancijos metu. Kadangi kaltinamojo prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką nebuvo tvirtas ir nuoseklus, jo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius su nukentėjusiaja nebuvo pagrindo¹¹¹. Tuo tarpu *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 14 d. nutartyje* buvo konstatuota, kad aplinkybė, ar kaltininkas savanoriškai prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, negali būti vertinama formaliai. Kaltininkas gali klysti vertindamas situaciją ar veikos juridinę kvalifikaciją¹¹². Todėl kartu pažymėtina, kad baudžiamasis įstatymas kaltės pripažinimo nesieja su tuo, ar asmuo savo veiką vertina kaip nusikalstamą, ar nenusikalstamą, t. y. nereikalauja savo padarytos veikos teisinio įvertinimo.¹¹³

Taigi galima teigti, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius instituto vienas iš taikymo pagrindų — kaltininko prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką — pagal BK 38 straipsnį turėtų būti suprantamas taip, kad asmuo ne baudžiamojoje byloje surinktų įrodymų verčiamas, o pats savanoriškai prisipažįsta padaręs baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką. Kaltininko susitaikymo su nukentėjusiuoju procese kaltininko pripažinimas savo kaltės padarius nusikalstamą veiką yra būtina sąlyga ne tik teisine bet ir psichologine prasme. Tik iš asmens, suvokusio savo kaltumą ir oficialiai tai pripažinusio, galima tikėtis kad jis tikrai savanoriškai įvykdys ir kitas atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnį būtinas sąlygas, taip pat tikėtis, kad toks asmuo ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų¹¹⁴. Todėl nuteistajam nepripažinus savo kaltės, nebus BK 38 straipsnio taikymui reikalingų sąlygų¹¹⁵.

¹¹¹ Kauno Apygardos teismo 2006 m. lapkričio 23 d. teisėjų nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-704-493/2006.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 14 d. plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-632/2005.

¹¹⁴ A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 107.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-788/2006.

Atlikus Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo baudžiamųjų bylų¹¹⁶ analizę pastebėtina, jog įtariamojo ar kaltinamojo prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką įforminamas labai įvairiais dokumentais. Tai, žinoma, priklauso ir nuo bylos nagrinėjimo stadijos, kurioje asmuo prisipažįsta, bet dažniausiai toks veiksmas fiksuojamas ikiteisminio tyrimo metu įtariamojo apklausos protokole, kuriame įtariamasis nupasakoja ir paaiškina padarytos veikos aplinkybes, dažnai pareiškia, jog gailisi dėl savo veiksmy ir pasižada ateityje daugiau nebedaryti nusikalstamų veiky. Dažnai įtariamojo ar kaltinamojo prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką yra fiksuojamas atskiru vienašaliu pareiškimu, kuriame po prisipažinimo tekstu jis pasirašo. Tačiau pasitaiko atveju, kai byloje įtariamojo ar kaltinamojo valia tiesiogiai nėra išsakyta, o apie prisipažinimą galime spręsti tik iš prokuroro ar kitų ikiteisminio tyrimo pareigūnų pateiktų procesinių dokumentų, kuriuose tiesiog formaliai pareiškama, jog asmuo prisipažino ir gailisi. Bet kokiu atveju, prisipažinimas yra fiksuojamas ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų arba teisėjo akivaizdoje tokiu būdu iš dalies įsitikinant asmens tikrosios valios išreiškimu bei nustatant asmens tapatybę. Svarbu pastebėti, jog praktikoje BK 38 str. 1 d. 1 p. reikalavimo procesinis formulavimas yra labai įvairus ir konkrečių apibendrinančių normų nėra, taigi, vadovaujantis teisine savimone ir derinant proceso efektyvumo principą pareigūnams vėlgi paliekama laisvė įforminant įtariamojo ar kaltinamojo asmens prisipažinimą.

BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatyta, kad viena iš būtinų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius instituto taikymo sąlygų yra reikalavimas, kad kaltininkas būtų savo noru *atlyginęs ar pašalinęs padarytą nukentėjusiajam žalą arba susitaręs su nukentėjusiuoju dėl jam padarytos žalos atlyginimo ar pašalinimo*. Ši kompensacinio pobūdžio sąlyga pagal BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punktą gali būti įvykdoma fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą: 1) atlyginant arba 2) pašalinant, arba 3) susitariant su fiziniu ar juridiniu asmeniu dėl padarytos žalos atlyginimo, arba 4) susitariant dėl padarytos žalos pašalinimo. Pažymėtina, kad šie nusikalstama veika padarytos žalos kompensavimo būdai, kaip rodo BK 38 straipsnio taikymo praktika, gali būti derinami ir gali sudaryti įvairias kombinacijas, pvz., nukentėjusiajam dalis žalos atlyginama, kita dalis pašalinama, o dėl dar kitos žalos dalies susitariama, kad ji bus atlyginta ar pašalinta ateityje. Tokia BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkte įtvirtintos sąlygos realizavimo būdų samprata neprieštarauja šios sąlygos esmei — užtikrinti prioritetinę nukentėjusiojo pažeistų

¹¹⁶ Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamosios bylos: Nr.1-275-503/07; Nr.10-1-80215-06; Nr.1-286-468/07; Nr.1-934-35/07; Nr.1-423-503/07; Nr.1-888-487/07; Nr.1-858-35/07; Nr.1-851-497/07; Nr.1-757-35/07; Nr.1-807-468/07;

interesų gynybą bei atkūrimą ir sudaryti kiek įmanoma daugiau galimybių tai realizuoti. Kita vertus, tokia nukentėjusiajam padarytos žalos atlyginimo ar pašalinimo būdų įvairovė išplečia galimybes taikyti minimą BK institutą. Tai atitinka šio instituto teisinio reguliavimo tendencijas ir apskritai baudžiamosios politikos kryptis.¹¹⁷

BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkte nenurodytas nusikalstama veika nukentėjusiajam padarytos žalos pobūdis. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nuomone, žala yra turtinė, fizinė ar moralinė nusikaltimo pasekmės, tiesiogiai kilusios iš nusikalstamos kaltininko veikos.¹¹⁸ Atlikus baudžiamųjų bylų analizę matyti, kad praktikoje dažnai atlyginama tiek turtinė (tiesioginė asmens sveikatos gydymo išlaidos, automobilio remonto išlaidos, pavogto daikto vertės nuostoliai) žala, tiek neturtinė- dvasinių išgyvenimų, skausmo, asmens neįgalumo pasekmės įvertintos pinigais ir pan. Žalos atlyginimo tvarką, terminus, mokėjimo būdus įtariamasis arba kaltinamasis bei nukentėjusysis dažniausiai susitaria ir fiksuoja atskirame dokumente, kuris surašomas laisva forma. Tokiam dokumentui norminių reikalavimų taip pat nėra nustatyta. Įdomu tai, kad teismas kaltininkui ir nukentėjusiajam susitarus dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio, dažniausiai nebenagrinėja tokios žalos dydžio pagrįstumo ir tiesiog esant visoms BK 38 str. numatytoms sąlygoms priima sprendimą atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės. Tokiu atveju atsiranda galimybė, jog kaltininkas turės atlyginti ir didesnę žalą, nei iš tikrųjų patyrė nukentėjusysis idant išvengtų grėšiančios baudžiamosios atsakomybės. Žinoma, tiksliai nustatyti moralinės žalos dydį praktiškai nėra įmanoma, tačiau akivaizdžiai nepagrįstus civilinius ieškinius bylose, kurios nutraukiamos kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, teismas, manytina, turėtų nagrinėti.

Pagal BK 38 straipsnio 2 dalies 1 punkto formuluotę kaltininkas žalą privalo atlyginti (arba susitarti dėl tokios žalos atlyginimo ateityje) tik konkrečiam nukentėjusiajam — fiziniam ar juridiniam asmeniui. Keliose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus baudžiamose bylose teisėjų kolegijos turėjo spręsti klausimą dėl sąvokų „nukentėjęs“ ir „nukentėjusysis“ tapatumo. Keblumų kelia tai, kad BK 38 straipsnio pavadinime pavartota sąvoka „nukentėjęs“ asmuo, nors BK nukentėjusiojo sąvoka neišaiškinta. Pagal BPK 28 straipsnį nukentėjusiuoju pripažįstamas tik fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos. Kai nuo nusikalstamos veikos

¹¹⁷ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 108.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ // Teismų praktika Nr. 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 1999, p. 384.

nukentėjęs asmuo miršta, nukentėjusiuoju pripažįstami šeimos nariai (BPK 38 straipsnis) ar (ir) artimieji giminaičiai (BK 248 straipsnio 1 dalis). Nukentėjusiajam mirus nuo nusikalstamos veikos, šiems asmenims padaroma moralinė (dvasiniai išgyvenimai) ir turtinė (gydymo, laidojimo išlaidos) žala. Jie turi visas nukentėjusiojo teises, tarp jų – BPK 44 straipsnyje numatytą teisę reikalauti, kad būtų nustatytas ir teisingai nubaustas nusikalstamą veiką padaręs asmuo, taip pat gauti dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą¹¹⁹. Taip pat reikėtų pastebėti, kad

Kalbant apie praktinę susitarimo dėl žalos įforminimo pusę, paminėtina *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus baudžiamoji byla Nr. 2K-552/2006*, kurioje kasatoriaus argumentas, kad teismas pažeidė BK 38 straipsnio nuostatas, tvirtindamas kaltininko su nukentėjusiuoju susitarimą dėl žalos atlyginimo ateityje per ketverių metų terminą ir kad privalėjo pats nustatyti ne didesnę kaip vienerių metų susitarimo vykdymo terminą, neatitinka BK 38 straipsnio nuostatų, nes tokio reikalavimo šis įstatymas nenustato. Taigi kaltininkui be pateisinamų priežasčių nevykdant teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos klausimas dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės panaikinimo šiuo pagrindu galės būti keliamas apkaltinamojo nuosprendžio už padarytą veiką priėmimo senaties termino ribose (BK 95 straipsnis). Nuosprendis, kuriuo asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 38 straipsnio tvarka ir nutraukiama byla, nėra apkaltinamasis, juo asmuo nėra pripažįstamas kaltu ir nepaskiriama bausmė (BPK 307 straipsnio 5 dalis). Teisėjų kolegija konstatavo, kad pagal šią formuluotę žalos atlyginimo sąlygos ir tvarka, taigi ir terminai yra kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio susitarimo dalykas, ir teismas nėra įpareigotas nustatyti kitokių nei susitarime numatytų sąlygų ir tvarkos. Teisėjų kolegijos nuomone, teismas tik turėtų patikrinti, ar susitarime žalos atlyginimo sąlygos ir tvarka yra išsamiai ir konkrečiai išdėstytos, aiškios ir suprantamos susitarimo dalyviams, atitinka jų tikrąją valią. Kasacinės instancijos teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad kasatoriaus pozicija dėl teismo pareigos nustatyti ne ilgesnį kaip vienerių metų susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos vykdymo terminą nepriimtina ir praktiniu požiūriu, nes net ir nagrinėjamoje byloje atsižvelgiant į žalos dydį, akivaizdu, kad kaltininkas per vienerių metų terminą susitarimo įvykdyti negalės, taigi ir pats susitarimas taptų beprasmis ir realiai neįvykdomas. BK 38 straipsnio nuostatų taikymo tikslas yra nukentėjusiojo interesų dėl kuo greitesnio ir realaus žalos atlyginimo patenkinimas, o

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-P-464/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-550/2005.

nustačius kaltininkui realiai neįvykdomas sąlygas, šis nukentėjusiojo interesas taip pat būtų pažeistas¹²⁰.

Pagal BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punktą kaltininkas privalo atlyginti ar pašalinti arba susitarti ateityje atlyginti arba pašalinti tik pačiam nukentėjusiajam nusikalstama veika padarytą žalą. Pažymėtina, kad BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkto formuluotė „savo noru atlygino ar pašalino < ... > arba susitarė < ... >“ retai kada BK 38 straipsnio taikymo praktikoje suprantama kaip įstatymo reikalavimas, kad savo nusikalstama veika padarytą žalą nukentėjusiajam atlygintų pats kaltininkas ir kad tik tokiais atvejais gali būti taikomas BK 38 straipsnis. Priešinga nuomonė grindžiama tuo, kad baudžiamojoje teisėje veikia asmeninės atsakomybės už nusikalstamą veiką principas, todėl savo lėšomis atlygindamas žalą nukentėjusiajam ir susitaikydamas su juo, kaltininkas turi pajusti ir šiuos savo nusikalstamos veikos padarinius, antraip BK 38 straipsnio taikymas neturėtų auklėjamojo, išpėjamojo, prevencinio poveikio ir, tikėtina, kaltininko sąmonėje formuotų nebaudžiamumo nuotaikas.

Tačiau BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkte nėra imperatyvo, kad nukentėjusiajam padarytą žalą turi atlyginti ar pašalinti pats kaltininkas, kadangi kitoks BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkto reikalavimų supratimas neatitiktų šio straipsnio dvasios ir reikštų esminį jo taikymo galimybių apribojimą. Taigi BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostata „savo noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo“ reiškia, kad turi būti savanoriškos kaltininko pastangos atlyginti ar pašalinti nukentėjusiajam padarytą žalą. Taip pat ši nuostata buvo aiškinta *Kauno apygardos baudžiamojoje byloje Nr. Kpr-43/2007*¹²¹.

Vadinasi, tai, kas nukentėjusiajam atlygina žalą, pats kaltininkas ar jo artimieji, darbdavys ir pan., teisinės reikšmės paprastai neturi, o tokia BK 38 straipsnio taikymo praktika atitinka Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato pozicijai, kad savanorišku žalos atlyginimas pripažįstamas tada, kai kaltininkas pats savo noru ar jo valia kiti asmenys nukentėjusiajam padarytą žalą atlygino iki teismo nuosprendžio priėmimo, o jį apskundus — iki bylos išnagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme.¹²² Be to, praktikoje dažnai tiesiog neįmanoma nustatyti, kieno lėšos panaudotos atlyginant nukentėjusiajam padarytą žalą. Kita

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų trijų teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2006.

¹²¹ Kauno apygardos 2007 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Kpr-43/2007.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 >„Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ // Teisutį praktika Nr. 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 1999, p. 384

vertus, taikant šį institutą prioritetas yra svarbiausias nukentėjusiojo interesas — greičiau gauti realų patirtos žalos atlyginimą. Nukentėjusiajam nėra svarbu, kas atlygins (pašalins) jo patirtą žalą.

Taigi, norint taikyti BK 38 straipsnį, įstatyme nereikalaujama, kad žala būtų visiškai atlyginta iki priimant sprendimą dėl atleidimo nuo atsakomybės nukentėjusiajam susitaikius su kaltininku. Jei žala neatlyginta, turi būti rašytinis susitarimas dėl jos atlyginimo ar apie tai pažymėta teismo posėdžio protokole. Pageidautina, kad jame taip pat būtų nustatytas ir žalos atlyginimo terminas¹²³.

Pažymėtina, kad galiojantys įstatymai nenurodo institucijos bei tvarkos, kaip turėtų būti kontroliuojamas kaltininko ir nukentėjusiojo susitarimo ateiityje atlyginti ar pašalinti nusikalstama veika nukentėjusiajam padarytą žalą vykdytas. Nesant tokio reguliavimo, nesudaromos pakankamos garantijos nukentėjusiojo interesų apsaugai, daugiau prielaidų, kad nekontroliuojamas kaltininkas gali nevykdyti BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytos sąlygos. Tai vertintina kaip teisinio reguliavimo spraga.

BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatyta esminė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto taikymo sąlyga — *kaltininko susitaikymas su nukentėjusiuoju*. Būtent ši sąlyga lemia minimo baudžiamosios teisės instituto pobūdį ir atitinkamai jo pavadinimą, išreiškiantį šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies esmę.

Iškilus interesų konfliktui, jo reguliavimas (sprendimo procesas) paprastai susideda iš dviejų etapų — visų pirma suinteresuotos šalys turi surasti būdą konfliktui išspręsti, po to šalys, panaudodamos numatytą sprendimo būdą, turi siekti pašalinti iškilusį konfliktą.¹²⁴ Sprendimo variantai gali būti įvairūs. Vienas jų yra baudžiamosios atsakomybės taikymas nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, kitas — konflikto (vėliau — proceso) šalių susitaikymas. Antrasis variantas, t. y. konflikto šalių susitaikymas, labiau priimtinas visuomenėms, valstybėms, kurios realizuodamos baudžiamosios teisės tikslus vadovaujasi humanizmo, socialinės taikos, pažeistų interesų pusiausvyros prioritetais ir tik neišvengiamais atvejais kaip *ultima ratio* taiko baudžiamojo teisinio poveikio priemones, sukeliančias neigiamų teisinių pasekmių nusikalstamas veikas padariusiems asmenims¹²⁵. Neretai tokių teisinių priemonių šalutinį neigiamą poveikį pajunta ir nukentėjusieji: ilgai

¹²³ Piesliakas V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Justitia, Vilnius, 2008, p. 366.

¹²⁴ Rouland N. *Anthropologie juridique*. Paris: Presses Universitaires de France, 1988, p. 160.

¹²⁵ Frehsee D. *Restitution and Offender-Victim Agreement in German Criminal Law: Development and Theoretical Implications* // Buffalo Criminal Law Review. Vol 3, p. 259.

trunkantis baudžiamosios bylos procesas, būtinybė dalyvauti procesiniuose veiksmuose, neefektyvus patirtos žalos atlyginimas ir kt.

Pirmiausia susitaikymu, o tuo pačiu ir atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės, yra suinteresuotas kaltinamasis, tačiau tai suvokia ir nukentėjęsysis. Todėl patvirtindamas susitaikymą su kaltininku nukentėjęsysis kartu pritaria BK 38 straipsnio taikymui, o neretai, kaip rodo bylų medžiaga, ir aktyviai to siekia. Dažniausiai nukentėjęsysis vadovaujasi siekiu greičiau gauti patirtos žalos kompensaciją, išvengti psichologinio diskomforto, sukkelto baudžiamosios bylos tyrimo ir pan. Pažymėtina ir tai, kad kaltinamąjį galima atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės tik tada, kai viso proceso metu tiek nukentėjęsysis, tiek ir kaltininkas išreiškia norą taikytis. Remiantis *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamojoje byloje Nr. 2K-518* esančiais duomenimis, kaltinamasis su keturiais nukentėjusiais susitaikė jau po to, kai byla buvo išnagrinėta apeliacine tvarka, tuo tarpu duomenų apie tai, kad kaltinamasis susitaikė su penktuoju nukentėjusiuoju išvis nebuvo pateikta. Todėl teisėjų kolegija nusprendė, kad BK 38 str. 1 d. 3 p. įtvirtinta sąlyga nebuvo įvykdyta¹²⁶. Be to, jei kuriuo nors proceso metu valia susitaikyti su nukentėjusiuoju yra pakeičiama, reiškia, kad jie nesusitaikė, ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu yra negalimas. Svarbu pažymėti ir tai, kad nukentėjusiojo ar kaltininko valios taikytis ar nesitaikyti niekas negali įtakoti, jie laisvi šią valią bet kada pakeisti.¹²⁷

Kalbant apie tai, kaip praktikoje yra įforminamas susitaikymas, yra naudinga atsižvelgti į *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2006*, kurioje kasacinės instancijos teisėjų kolegija nusprendė, kad tarp šalių pasirašytas susitaikymo aktas neatitinka įstatymo reikalavimų, nes teismui nebuvo pateiktas valstybės institucijos įgaliojimas susitaikyti su kaltininku, o susitaikymo akte nenurodyta valstybės institucijos atstovo pavardė ir vardas, asmens, pasirašiusio aktą, parašas nepatvirtintas antspaudu¹²⁸.

Klausimas dėl tinkamo, BK 38 str. atitinkančio susitaikymo su juridiniu asmeniu buvo nagrinėjamas ir *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus baudžiamojoje byloje Nr. 2K-117/2005*, kurioje remiantis byloje esančiais duomenimis, pirmosios instancijos teismas BK 38 straipsnio netaikė, nes nenustatė vienos iš būtinų sąlygų

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-518/2003.

¹²⁷ Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-704-493/2006.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų Bylų Skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2006.

šiam straipsniui taikyti, t. y. to, kad kaltinamieji susitaikė su juridinio asmens atstovu. Tokią išvadą teismas padarė dėl to, kad byla nagrinėjant pirmosios instancijos teisme juridinio asmens atstovas paaiškino, kad UAB „Šiaulių Baltija“ su kaltinamaisiais susitaikyti jo neįgaliojo, bendrovės vadovas taikytis su jais nesutinka, todėl teismo sprendimas netaikyti BK 38 straipsnio, t. y. D. V. ir K. Š. nuo baudžiamosios atsakomybės neatleisti, yra teisingas¹²⁹.

Analizuojant Vilniaus miesto 2 - ojo apylinkės teismo baudžiamųjų bylų medžiagą ir susitaikymą tarp fizinių asmenų, išaiškėja jog susitaikymas dažniausiai įforminamas laisva forma surašytame dokumente, kuris įvardijamas kaip susitaikymo protokolas arba sutartis. Jame nurodoma data, surašymo vieta, kaltininko ir nukentėjusiojo (nukentėjusiųjų) vardas, pavardė, asmens kodas, po teksto, kuriame susitariama dėl žalos atlyginimo ir atsisakoma bet kokių pretenzijų asmenys pasirašo. Toks dokumentas iš esmės atitinka civilinėje teisėje įtvirtintos rašytinės sutarties reikalavimus ir yra tinkamas susitaikymo įrodymas baudžiamojoje byloje. Tačiau neretai susitaikymas yra įforminamas ir atskiruose dokumentuose¹³⁰ — vienašališkuose pareiškimuose, kuriuose turinys būna panašus į minėto susitaikymo protokolo turinį. Susitaikymo dokumentu kaltininkas ar įtariamasis bei nukentėjusysis turėtų aiškiai išreikšti savo valią išspręsti konfliktą susitarimo būdu, aiškiai nurodant ir fiksuojant esmines tokio susitarimo sąlygas. Susitaikymo esmė suponuoja, jog tai yra dviejų arba daugiau asmenų sandoris, kuris, tikėtina, turėtų būti įformintas dvišaliu susitarimu. Vis dėlto, yra bylų, kuriose susitaikymas atskiru dokumentu net nefiksuojamas¹³¹, o tiesiog teismo posėdyje nukentėjusysis pritaria prokuroro pasiūlymui pritaikyti BK 38 str., jeigu kaltininkas išsipareigoja atlyginti žalą. Taip, kaip ir prisipažinimo atveju, susitaikymo fiksavimas procesiniuose dokumentuose yra labai įvairus ir bendri reikalavimai nėra nustatyti. Tačiau susitaikymo momentas yra viso BK 38 str. įtvirtinto instituto esmė, o jo tinkamas fiksavimas reikalingas ir nustatant šalių valią, jų teisėtus interesus.

Taigi susitaikymo procesas sudėtingas, pasižymintis įvairiais aspektais, jo rezultatas turi būti priimtinas ir nukentėjusiajam, ir kaltininkui, tam neturi prieštarauti ir BK 38 straipsnį vykdančių institucijų pareigūnai. Kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo faktas ir jo konstatavimas procesine tvarka yra lemiamas faktorius prokurorui, ikiteisminio tyrimo

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-117/2005.

¹³⁰ Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-423-503/2007.

¹³¹ Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-858-35/2007.

teisėjui, teisėjui ar teismui, priimančiam sprendimą dėl asmens, padariusio nusikalstamą veiką, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės. Susitaikymą įstatymų leidėjas laiko svarbiausia atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlyga.¹³²

Pagal BK 38 straipsnio 1 dalies 4 punktą atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės galimas tik tada, kai yra *pagrindas manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų*. Sistemaiškai aiškinant BK 38 straipsnio nuostatas, ši sąlyga reiškia, kad bylos medžiaga turėtų rodyti, jog kaltininko padaryta nusikalstama veika buvo atsitiktinė, ji nebūdinga kaltininko mąstymui bei elgesiui ir apskritai nesiderina su jo asmenybe. Tokia išvada turėtų būti formuojama tik įvertinus kaltininko padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, kaltės formą, tikslus ir motyvus, veiką padariusiojo asmenybę, atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes. Be minėtos informacijos, turi būti įvertinamos ir kitos bylos aplinkybės: akivaizdžios ir realios jo pastangos atlyginti ar pašalinti žalą, išsamūs parodymai apie padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes ir pan. Taigi iš esmės reikalinga ir svarbi yra visa informacija, sudaranti galimybes teisingai išspręsti bylą ir priimti sprendimą, atitinkantį konstitucinį teisingumo principą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, jog teismo išvada dėl BK 38 straipsnio 1 dalies 4 punkte nurodyto šio straipsnio taikymo pagrindo buvimo turi būti pagrįsta reikšmingu tuo klausimu visų bylos aplinkybių vertinimo rezultatu,¹³³ atleisdamas nuo baudžiamosios atsakomybės asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, teismas turi ne tik nustatyti ir motyvuoti visų BK 38 straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų buvimą, bet papildomai nurodyti dar ir kitus motyvus,¹³⁴ kodėl tokiam asmeniui galima taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės.¹³⁵

BK 38 straipsnyje įtvirtinto instituto kontekste pažymėtina, kad iš visų bylos aplinkybių, formuojančių teismo nuomonę, jog kaltininkas ateityje nebedarys naujų nusikalstamų veikų, išskirtina tai, kad kaltininkas nuoširdžiai prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, padėjo (ar bent jau netrukdė) bylos tyrimui, savo paties pastangomis atlygino ar pašalino nukentėjusiojo patirtą žalą, pats bendravo su nukentėjusiuoju, savo

¹³² Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 129, 132.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120/2007.

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-580/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-606/2006.

¹³⁵ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 152.

iniciatyva ieškojo galimybių susitaikyti su juo, atsiprašė ir pan.¹³⁶ Būtent toks tiesioginis kaltininko kontaktas su nukentėjusiuoju patvirtina, jog kaltininkas supranta ir nuoširdžiai prisiima atsakomybę už savo veiksmus, siekia pašalinti ar bent sumažinti savo veikos padarinius. Tai yra rimtas, įtikinamas argumentas, kad tikrai yra prielaidų daryti išvadą, jog kaltininkas ateityje nebensikals.

Tačiau iš bylų analizės matyti, jog kaltinamieji ne visada padeda bylos tyrimui ir kartais vengia paskirtų kardomųjų priemonių vykdymo arba netgi neatvyksta į teismą. Tačiau teisėjai tokio elgesio nelaiko prieštaraujančiu BK 38 str. 1 d. 4 p. ir vis tiek, formaliai vertindami atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas, procesą nutraukia ir atleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės.

BK 38 straipsnio taikymo praktika taip pat rodo, jog kaltininkas nuo baudžiamosios atsakomybės paprastai atleidžiamas iš esmės remiantis ne kokia nors papildoma informacija, įrodymais, bet konstatavimu, kad kaltininkas yra įvykdęs BK 38 straipsnio 1 dalies 1—3 punktuose numatytas sąlygas. Taigi BK 38 straipsnio 1 dalies punkte įtvirtintas pagrindas praktikoje iš esmės nevertinamas kaip turintis savarankišką prasmę ir reikšmę, todėl ir nereikalaujantis kokio nors papildomo motyvavimo ir įrodinėjimo.

Tačiau teismo nuomonę, kad kaltininkas ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų, turėtų formuoti ne tik BK 38 straipsnio 1 dalies 1—3 punktuose nurodytų reikalavimų įvykdymas. Ne mažiau svarbu ir tai, kas padeda suvokti kaltininko asmenybę, jo susiformuotų socialinių vertybių hierarchiją, poelgių motyvaciją, būsimos gyvenimos, elgesio pobūdį ir t. t. Manytina, jog baudžiamosios teisės doktrinoje suformuluota pozicija, kad iš baudžiamosios atsakomybės esmės, humanizmo principo kyla būtinybė individualizuojant atsakomybę atsižvelgti ir į aplinkybes, tiesiogiai nesusijusias su kaltininko padaryta nusikalstama veika,¹³⁷ priimtina ir taikant BK 38 straipsnį. Todėl bylose, kuriose galima taikyti BK 38 straipsnį, turėtų būti kaupiami ir vertinami duomenys, galintys padėti spręsti (numatyti) apie kaltininko elgesį ateityje. Tai turėtų būti informacija apie kaltininko amžių, šeimą, darbą mokymąsi, gyvenamąją vietą, gyvenimo būdą, jo socialinę padėti socialinę brandą ir kt. Ypač svarbi informacija apie išnykusius bei panaikintus kaltininko teistumus, dėl jo veikų buvusias ar dabar iškeltas bylas, jų nutraukimo pagrindus, apie jam paskirtas administracines nuobaudas. Taigi atsižvelgiama apskritai į kaltininko padarytus

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų 2006 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-606/2006.

¹³⁷ Прапиестис Й. Й. Уголовно-правовая борьба с халатностью. Дисертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова, Москва, 1982, p. 168.

teisės pažeidimus, net jei dėl jų ir nebuvo priimti procesiniai sprendimai. Taip teisėjų kolegija pasielgė *Kauno apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1A-704-493/2006*, kurioje buvo nustatyta, kad įtariamasis be padarytos nusikalstamos veikos padarymo buvo baustas ir administracinėmis nuobaudomis, be to su nukentėjusiuoju jis elgėsi agresyviai. Todėl toks kaltinamojo elgesys teisėjų kolegijai nedavė pagrindo manyti, kad nuteistasis ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų¹³⁸.

Vadinasi, galima konstatuoti, jog kai kurios bylos aplinkybės, galinčios turėti esminės reikšmės priimant sprendimą dėl BK 38 straipsnio taikymo, neįvertinamos — šią problemą yra akcentavęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.¹³⁹ Tokia teismų praktika leidžia daryti prielaidą, kad dėl šios priežasties teismai nuosprendžiuose nepakankamai motyvuoja BK 38 straipsnio taikymą. Tuo tarpu pagal Konstitucijos 31, 109 straipsnių nuostatas teismo pareiga išsamiai ir pakankamai motyvuoti kiekvieną priimamą nuosprendį ar nutartį. Pažymėtina, jog situacija, kai nuosprendžio rezoliucinė dalis nėra motyvuota tiek Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje,¹⁴⁰ tiek baudžiamosios teisės doktrinoje,¹⁴¹ tiek teismų praktikoje¹⁴² yra vertinama kaip esminis baudžiamojo proceso pažeidimas.¹⁴³

Tokia išvada buvo padaryta ir *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamojoje byloje Nr. 2K-123/2006*, kurioje apeliacinės instancijos teismas nutartyje suformulavęs teiginį, kad byloje nėra duomenų, dėl kurių nebūtų galima taikyti BK 38 straipsnį ir K. B. atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės jam susitaikius su nukentėjusiuoju, įrodymų analizės šiuo aspektu neatliko, neįvertino visų byloje esančių jį apibūdinančių duomenų, nurodytų apeliaciniame skunde, be to, neišdėstė motyvuotų išvadų dėl prokuroro apeliacinio skundo argumento dėl nemotyvuotos pirmosios instancijos teismo išvados apie vieną iš keturių būtinų sąlygų sprendžiant klausimą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės – kad yra pagrindas manyti, jog K. B. nedarys naujų nusikalstamų veikų. Todėl buvo konstatuota, kad

¹³⁸ Kauno apygardos teismo 2006 m. lapkričio 23 d. teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-704-493/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582/2004; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120/2007.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-606/2006.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254.

¹⁴¹ Rimšelis E. *Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius, 2006, p. 103, 106—107.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 590/2004; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 597/2005.

¹⁴³ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 154.

tai laikytina neišsamiu bylos ištyrimu, o kartu ir esminiu baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimu¹⁴⁴.

Pažymėtina, jog objektyvus, neatskiriamas Konstitucijos nuostatų, principų ryšys, sąveika su baudžiamosios teisės normomis, nuostatomis, tai, kad konstituciniai principai lemia ir baudžiamosios teisės kūrimą, taikymą, daro įtaką ir baudžiamosios teisės doktrinai, suponuoja išvadą, kad BK 41 straipsnio 2 dalies 5 punkte, BK 54 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas reikalavimas laikytis teisingumo principo suvokiant bausmės paskirtį, skiriant bausmę, taikytinas visų BK nuostatų, normų sampratos ir jų taikymo atžvilgiu. Taigi teisingumo principas turi dominuoti viso baudžiamojo proceso metu, kuris iš esmės visas yra skirtas teisingumo vykdymui. Todėl ir išvada, jog kaltininkas ateityje nebedarys nusikalstamų veikų, turi būti formuojama ir teisingumo principo nuostatų kontekste.¹⁴⁵

Apibendrinant, atleisdamas nuo baudžiamosios atsakomybės asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 straipsnis), teismas turi ne tik nustatyti ir motyvuoti nuosprendyje visų BK 38 straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų buvimą, bet papildomai nurodyti dar ir kitus motyvus, kodėl tokiam asmeniui galima taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Manau, kad teismas nuosprendyje turi ne tik konstatuoti, bet ir įrodymais pagrįsti visų BK 38 straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų buvimą. Tik esant visoms šioms sąlygoms teismas turi apsvarstyti galimybę taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, nes atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra teismo teisė, o ne pareiga. Taigi teismo išvados dėl BK 38 straipsnio taikymo turi būti pagrįstos išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu.

3. PROCESO NUTRAUKIMO SĄLYGŲ PROCESINĖ FORMA

Ikiteisminio tyrimo nutraukimo tvarką reguliuoja BPK 214 straipsnis. Jis numato, kad ikiteisminis tyrimas kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius nutraukiamas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu, kuris patvirtina prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo. Taip pat įtariamą ir nukentėjusio asmens susitaikymo atveju ikiteisminis tyrimas gali būti nutrauktas, jei įtariamą prisipažinimas dėl nusikalstamos veikos padarymo užfiksuotas ikiteisminio tyrimo teisėjo akivaizdoje. Jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas nebuvo

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų 2006 m. vasario 14 d. nutartis Nr. 2K-123/2006.

¹⁴⁵ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 155.

apklausęs įtariamojo anksčiau, jis turi padaryti tai prieš patvirtindamas prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo BPK 212 str. 5 punkte ir BK 38 str. numatytu pagrindu. Susitarimas dėl žalos atlyginimo nebūtinai ikiteisminio tyrimo teisėjo akivaizdoje. Svarbu, kad tarp procesinių dokumentų būtų ir dokumentas apie susitarimą atlyginti žalą. Jis turėtų būti pasirašytas įtariamojo ir nukentėjusiojo asmens bei pareigūno, kurio akivaizdoje buvo susitarta.

Prokuroras, vėliau - ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo išaiškinti įtariamajam BK 38 str. 3 ir 4 dalyse numatytas taisykles dėl proceso atnaujinimo, jei įtariamasis darys naujas nusikalstamas veikas.

Kalbant apie procesinę tvarką, ikiteisminio tyrimo teisėjui prokuroras turi pateikti prašymą patvirtinti nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą. Kartu su prašymu bei nutarimu prokuroras privalo ikiteisminio tyrimo teisėjui pateikti ir visą klausimo sprendimui reikšmingą medžiagą. Ikiteisminio tyrimo nutraukimo momentu laikomas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimo priėmimo momentas. Nuo šio sprendimo priėmimo prasideda ir terminas, per kurį įtariamasis turi laikytis tam tikrų įsipareigojimų.

Nei analizuojamas BPK 212 straipsnis, nei kitos BPK XV skyriaus nuostatos nenustato tvarkos, kaip turėtų būti gaunamas ir fiksuojamas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas patvirtinti prokuroro nutarimą. Remiantis BPK 31 str., 173 str. ir kitomis procesinėmis normomis, darytina neabejotina išvada, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas dėl prokuroro nutarimo patvirtinimo ar nepatvirtinimo turi priimti nutartį. Tokia išvada darytina todėl, kad komentuojamame straipsnyje kalbama apie ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą šiais klausimais, o BPK 31 str. numato, kad teisėjo ar teismo sprendimais gali būti tik nutartys ir nuosprendžiai. Priklausomai nuo ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindo ir konkretaus atvejo aplinkybių ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartį priima vienasmeniškai arba surengęs posėdį. Tokiame posėdyje privalo dalyvauti prokuroras. Kiti proceso dalyviai į posėdį kviečiami ikiteisminio tyrimo teisėjo nuožiūra.

Vienasmeniškai ikiteisminio tyrimo teisėjas gali priimti tiek sprendimą patvirtinti prokuroro nutarimą, tiek sprendimą nepatvirtinti šio nutarimo.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Prapiestis J. *Baudžiamojo kodekso komentaras. I dalis. (1-220 straipsniai)*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2004, p. 574-575.

3.1. PROCESO NUTRAUKIMAS PRIVATAUS KALTINIMO BYLOSE

BK 38 straipsnio taikymo ribų klausimo kontekste pažymėtinas ir privataus kaltinimo institutas baudžiamajame procese, kuris taip pat sudaro galimybes kaltininkui, padariusiam nusikalstamą veiką, išvengti baudžiamosios atsakomybės.¹⁴⁷

Lyginant privataus kaltinimo bylų ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius institutus, pažymėtina, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius pagal BK 38 straipsnį, nors baudžiamasis įstatymas tiesiogiai tokio draudimo ir neįtvirtina, neturėtų būti taikomas toms nusikalstamoms veikoms, kurių procesas vyksta pagal privataus kaltinimo instituto taisykles. Privataus kaltinimo bylos yra keliamos tik pagal nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą. Taigi šioms byloms nustatyta išimtinė, skirtinga nei visų kitų baudžiamųjų bylų proceso inicijavimo ir pradėjimo tvarka. Šių bylų kategorijai nustatyta ir specifinė jų nagrinėjimo bei baudžiamojo proceso pabaigimo tvarka (BPK 416 straipsnis). Jų procesas teismo nutartimi nutraukiamas, jei privatus kaltintojas atsisakė kaltinimo arba susitaikė su kaltinamuoju ir t. t. Tokia specifinė baudžiamojo proceso eiga privataus kaltinimo bylose leidžia daryti išvadą, kad šiai bylų kategorijai įprasta baudžiamojo proceso tvarka negali būti taikoma. Taigi, esant pagrindams taikyti privataus kaltinimo bylų instituto nuostatas, kaltininkas negali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip susitaikęs su nukentėjusiu asmeniu pagal BK 38 straipsnį. Analogiška pozicija minimu klausimu nurodoma ir kitų valstybių baudžiamosios teisės doktrinoje.¹⁴⁸

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ir privataus kaltinimo institutas pagal savo teisinę prigimtį, paskirtį, kai kuriuos šių institutų taikymo pagrindus ir pasekmes turi esminių panašumų. Panaši nukentėjusiojo pozicijos svarba tokių bylų procese. Taikant privataus kaltinimo institutą kaltininkas taip pat turi galimybių išvengti baudžiamosios atsakomybės, bausmės. Visų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir atleidimo nuo bausmės institutų taikymo pagrindai ir taikymo sąlygos yra materialinės baudžiamosios teisės reguliavimo dalykas. Tačiau BK privataus kaltinimo bylų instituto – iš esmės vienos iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės (ar atleidimo nuo bausmės) formų – nereglamentuoja. Tokia situacija gali būti apibūdinama kaip teisinio reguliavimo spraga. Tuo tarpu BPK įtvirtina detalią privataus kaltinimo instituto taikymo procedūrą (BPK 407-417).

¹⁴⁷ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 101.

¹⁴⁸ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 101.

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formų, tarp jų ir įtvirtintų BK 38 straipsnyje, taikymo procedūrų teisinis reglamentavimas tėra fragmentiškas, nors kaip minėta, BK nuostatų, institutų taikymas tiesiogiai siejasi su žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ar ribojimo klausimais. Tai yra vienas svarbiausių momentų, įpareigojančių įstatymų leidėją nustatyti materialinės teisės taikymo procedūrą, atitinkančią konstitucinius baudžiamojo proceso principus.¹⁴⁹

Pasak R. Jurkos ir R. Jasevičiaus, pagal BPK 417 str. 1 dalį, jeigu ikiteisminio tyrimo metu paaiškėja, kad įtariamojo veika turi BPK 407 straipsnyje nurodytų nusikalstamų veikų požymių, tyrimą atliekantis pareigūnas išaiškina nukentėjusiajam šio teisę kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Pažymėtina jog dėl šios nusikalstamos veikos pradėtas ikiteisminis tyrimas nutraukiamas. Tuo atveju kyla teisinė problema - reikia nustatyti ikiteisminio tyrimo nutraukimo mechanizmą. BPK XV skyrius reglamentuoja ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindus ir tvarką. Todėl, autoriai mano, jog BPK 212 straipsnyje turėtų būti numatytas išsamus ir baigtinis ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindų sąrašas. Tačiau nei BPK 3 str., nei BPK 212 str., reglamentuojantys ikiteisminio tyrimo nutraukimo atvejus, nenumato tokio ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindo, kai byloje dėl nusikalstamų veikų, numatytų BPK 407 straipsnyje, nustatomas įtariamasis ir nukentėjusysis įgyja galimybę savarankiškai ginti savo interesus privataus kaltinimo tvarka. Todėl būtų tikslinga išplėsti BPK 212 straipsnyje numatytų ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindų sąrašą.¹⁵⁰

Pritariu R. Jurkos ir R. Jasevičiaus minėtam pasiūlymui nustatyti BPK 212 str. papildomą proceso nutraukimo atvejį, kuomet valstybinis kaltinimas pereina į privatą kaltinimą. Tokiu būdu atsirastu procesinis aiškumas, nes būtų taikomas ir BPK 214 str., kuriame nustatoma ikiteisminio tyrimo nutraukimo tvarka.

3.2. PROCESO NUTRAUKIMAS IKITEISMINIO TYRIMO IR TEISMINIO NAGRINĖJIMO METU

Kaip yra įtvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, pagal BK nuostatas, asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip ikiteisminio tyrimo, taip ir bylos teismo nagrinėjimo stadijoje, jei yra visi BK 38 straipsnyje numatyti pagrindai¹⁵¹.

¹⁴⁹ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 186.

¹⁵⁰ Jurka R., Jasevičius R. *Diskrecinio ikiteisminio tyrimo nutraukimo (diversijos) pagrindumas ir įgyvendinimo problemos // Teisės problemos*. 2005, Nr. 4 (50), p. 15.

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų 2004 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2004.

Kaltininkas ir nukentėjusysis gali susitaikyti ne tik ikiteisminio tyrimo metu, bet ir bylos parengimo nagrinėti teisme metu ar teismo bylos nagrinėjimo stadijoje iki teismui išeinant į pasitarimų kambarį priimti nuosprendį.

Reikėtų pradėti nuo to, kad ikiteisminio tyrimo nutraukimas – tai viena iš ikiteisminio tyrimo stadijos baigimo formų. Susitaikymas negalimas iki ikiteisminio tyrimo pradžios. Šios stadijos baigtį lemia ne tik tyrimo metu susiklosčiusios aplinkybės, įrodinėjimo proceso ypatumai, sąlygos ir kiti procesiškai objektyvūs faktoriai, bet ir procesą vykdančių subjektų diskrecija. Šiuo atveju diskrecinių sprendimų priėmimas sietinas su atitinkama reakcija į tiriamą nusikalstamą veiką bei su ja susijusių šalių (nukentėjusiojo ir kaltininko) santykių turinį. Nusikalstamos veikos pobūdis bei minėtų šalių santykių turinys ir lemia diskrecinių sprendimų priėmimo pagrindus. Prokuroras yra iš esmės pagrindinis subjektas, turintis nuspręsti, ar tikslinga toliau tęsti ikiteisminį tyrimą, ar galima šį procesą nutraukti (esant įstatymuose numatytiems pagrindams). Jis vadovaujasi ne tik tyrimo medžiagos aplinkybėmis, kaip formaliuoju faktoriumi, bet ir tikslingumo principu, kaip turininguoju faktoriumi. Būtent esant byloje šiam turiningajam faktoriui, galima priimti diskrecinį sprendimą dėl tyrimo nutraukimo. Pažymėtina, jog būtent šiuo atveju prokuroras tampa tarsi tarpininku tarp nukentėjusiojo ir kaltininko (įtariamojo). Įvertindamas viešojo ir privataus interesų santykį bei socialinius prioritetus, prokuroras priima diskrecinį sprendimą – nutraukti ikiteisminį tyrimą ar ne.¹⁵²

Taip pat svarbu išsiaiškinti, kam – ikiteisminio tyrimo teisėjui ar prokurorui - priklauso galutinis balsas sprendžiant proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, klausimą. Todėl reikėtų pradėti nuo ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinio statuso Lietuvos baudžiamajame procese trumpos analizės. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad naujoji Lietuvos baudžiamojo proceso teorija pasirinktą ikiteisminio tyrimo teisėjo modelį apibūdina pasyvaus ikiteisminio tyrimo teisėjo terminu¹⁵³. Manytina, kad vienas iš kriterijų, leidžiančių įvertinti Lietuvoje pasirinktą ikiteisminio tyrimo teisėjo modelį pagal pasyvumo aktyvumo rodiklį, gali būti šio savarankiško baudžiamojo proceso subjekto diskrecija. Tikroji šios diskrecijos išraiška – konkretūs šio teisėjo sprendimai. Ypač diskrecijos vaidmuo – pasirinkimo galimybė ryški ikiteisminio tyrimo teisėjui sprendžiant sudėtingus procesinius klausimus, kaip antai: suėmimo skyrimas, suėmimo termino pratęsimas, ikiteisminio tyrimo

¹⁵² Jurka R. Jasevičius R. *Diskrecinio ikiteisminio tyrimo nutraukimo (diversijos) pagrindumas ir įgyvendinimo problemos // Teisės problemos. 2005 m., Nr. 4 (50), p. 6.*

¹⁵³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (I). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 45.

vilkimas, skundai dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo. Tokiais atvejais paprastai ikiteisminio tyrimo teisėjui turi didelę įtaką tiek kaltinimo, tiek gynybos argumentai, tad neatsitiktinai teisėjų sprendimai priklauso nuo bylos šalių¹⁵⁴. Kartu pažymėtina, kad konkrečiais atvejais net ir vienas ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinis sprendimas gali nulemti tolesnę ikiteisminio tyrimo eigą. Todėl remiantis diskrecijos kriterijumi, Lietuvos baudžiamajame procese pasirinktą ikiteisminio tyrimo teisėjo modelį galima vadinti sąlygiškai pasyvaus ikiteisminio tyrimo teisėjo modeliu.¹⁵⁵

Reikia pabrėžti, kad BK 38 straipsnio 1 dalis nėra imperatyvi norma: BK 38 str. 1 d. leidžia teismui, esant joje numatytoms sąlygoms, atleisti asmenį, padariusį nesunkų nusikaltimą, nuo baudžiamosios atsakomybės. Taip pat, kaip ir BK 75 str. 1 d. leidžia teismui, esant joje numatytoms sąlygoms, atidėti paskirtos arešto bausmės vykdymą. Nurodytų baudžiamojo įstatymo normų diskretiškumas reiškia teismo teisę, o ne pareigą šias normas taikyti arba netaikyti. Taigi, net ir nustačius šiose normose numatytus pagrindus, teismas gali jų netaikyti. Teismas taip pat neprivalo nuosprendyje nurodyti motyvų, kodėl netaiko BK 38 ar 75 straipsnių, atvirkščiai, teismas privalo visais atvejais motyvuoti šių normų taikymą ir nurodyti argumentus, kodėl turi pagrindo manyti, kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų (BK 38 str. 1 d. 4 p.) arba kodėl yra pakankamas pagrindas manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo (BK 75 str. 1 d.).

BK 38 str. nustato atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko. BK 38 str. 1 d. numatytas sąlygas privalo įvykdyti pats kaltininkas, o teismas turi patikrinti šių sąlygų įvykdymo tinkamumą. Apeliacinės instancijos teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniame skunde (BPK 320 str. 3 d.). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija baudžiamojoje byloje Nr. 2K-816/2003 remdamasi tuo, kad apeliaciniame skunde nuteistasis nenurodė, jog susitaikė su nukentėjusiaja ir neprašė atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu, nusprendė, kad todėl teismas ir neprivalėjo tikrinti, ar yra atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai bei sąlygos, numatytos BK 38 str.¹⁵⁶

Baudžiamojo proceso įstatymas konkrečiai nereglamentuoja, tačiau praktikoje yra įsitvirtinusi nuostata, kad kaltininkas gali susitaikyti su nukentėjusiuoju, nepriklausomai, kokioje teismo instancijoje — pirmojoje, apeliacinėje ar kasacinėje — yra nagrinėjama

¹⁵⁴ Gumbis G. *Teisinė diskrecija: socialinis požiūris* // Teisė. 2004, Nr. 52, p. 53.

¹⁵⁵ Kukaitis V. *Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinė padėtis užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese* // Teisė, 2006, Nr. 60, p. 46–47.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų 2003 m. lapkričio 11 d. nutartis Nr. 2K-813/2003.

baudžiamoji byla, bet kuriuo teismo nagrinėjimo metu, iki teismas išsineina į pasitarimų kambarį priimti sprendimo.¹⁵⁷ Analogišką nuomonę yra pateikęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 1996 m. gruodžio 6 d. konsultacijoje teismams Nr. B3-28 nurodydamas, jog esant BK 53¹ straipsnyje (iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusio BK) nurodytiems pagrindams nukentėjusiojo susitaikymas su teisiu ar nuteistu yra galimas ne tik pirmojoje, bet ir apeliacinėje bei kasacinėje instancijose.¹⁵⁸ Šia konsultacija gali būti vadovujamasi realizuojant ir galiojantį BK 38 straipsnį, nes BPK normose įtvirtinta, jog kaltininkas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnį gali būti atleistas nagrinėjant bylą pirmosios instancijos (BPK 254 straipsnio 5 dalis, 303 straipsnio 4 dalis) ar apeliacinės instancijos (BPK 326 straipsnio 2 dalies 1 punktą, 327 straipsnio 2 punktą) teisme teismo nuosprendžiu, o nagrinėjant bylą kasacinės instancijos teisme — teismo nutartimi (BPK 369, 382, 383 straipsniai)¹⁵⁹. Pažymėtina, jog tokia pozicija įsitvirtina ir teismų praktikoje.¹⁶⁰

3.3. PROCESAS, KAI ASMUO PAKARTOTINAI NUSIKALSTA PO PROCESO NUTRAUKIMO KALTININKUI IR NUKENTĖJUSIAJAM SUSITAIKIUS

Nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnio 2 dalį taip pat negali būti atleistas asmuo, kuris anksčiau jau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip susitaikęs su nukentėjusiuoju, jei nuo susitaikymo dienos iki naujos nusikalstamos veikos padarymo praėjo mažiau nei ketveri metai. Tai logiškas apribojimas, kadangi asmuo nepasinaudojo jau kartą suteikta galimybe pasitaisyti be bausmės paskyrimo ir atlikimo, neįvertino valstybės, nukentėjusiojo parodyto humaniškumo. Tokio apribojimo pagrįstumu, būtinumu teismų praktikoje neabejojama.¹⁶¹ Kartu šia nuostata įstatymų leidėjas siekia užkirsti kelią piktnaudžiauti humaniškumu ir užgožti kitus konstitucinius baudžiamosios teisės principus.¹⁶²

Pažymėtina, kad gramatiškai aiškinant BK 38 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą formuluotę „jeigu nuo susitaikymo dienos iki naujos veikos padarymo praėjo mažiau nei ketveri metai“ darytina išvada, jog ketverių metų termino skaičiavimo pradžią įstatymų leidėjas sieja su

¹⁵⁷ Šumskas A. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 141.

¹⁵⁸ Teismų praktika Nr. 5—6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 1996, p. 232.

¹⁵⁹ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamajame teisme*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 151.

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 »Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamąjį proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą" // Teismų praktika Nr. 19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2003, p. 211.

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-488/2005.

¹⁶² Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamajame teisme*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 159.

diena, kai procesine tvarka ikiteisminio tyrimo ar teismo institucijos patvirtino kaltininko susitaikymą su nukentėjusiuoju. Minimo termino pabaiga — nusikalstamos veikos, kurią padarius asmens kaltumą yra nustatęs teismas, įvykdymo diena. Toks BK 38 straipsnio 2 dalies minėtos formuluotės supratimas kelia abejonių dėl teisinio reguliavimo aiškumo. Nuo susitaikymo dienos iki teismo priimto sprendimo dėl kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės įsiteisėjimo dienos gali praeiti ilgas laiko tarpas, kita vertus, ne susitaikymo faktas, bet atitinkamas teismo sprendimas sukelia teises pasekmes baudžiamojoje byloje. Būtent nuo tokio teismo sprendimo dienos pasikeičia kaltininko teisinė padėtis, nuo tada jis įgyja atitinkamas pareigas. Kita vertus, ne visada baudžiamosiose bylose pavyksta nustatyti tikslų laiką, kada padaroma nusikalstama veika.¹⁶³

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, iš esmės yra sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis. Pagal įstatymą, jei kaltininkas, susitaikęs su nukentėjusiuoju ir atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, per vienerius metus padaro baudžiamąjį nusižengimą ar neatsargų nusikaltimą arba be pateisinamų priežasčių nevykdo teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos, teismas gali panaikinti sprendimą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už visas padarytas nusikalstamas veikas (BK 38 straipsnio 3 dalis), o jei asmuo per minėtą vienerių metų laikotarpį padaro naują tyčinį nusikaltimą, ankstesnis sprendimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės nustoja galioti ir asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas (BK 38 straipsnio 4 dalis).

Taigi pagal BK 38 straipsnio 3 ir 4 dalis vienerių metų laikotarpis turi teisinę reikšmę ir gali būti laikomas bandomuoju laikotarpiu, kuris, kaip ir baudžiamoji atsakomybė, yra viena iš valstybės, visuomenės ir atskiro asmens tarpusavio ryšio, sąveikos pasireiškimo formų. Jei asmuo per bandomąjį laikotarpį nepadaroma naujos nusikalstamos veikos, jis nėra laikomas teistu, ir jam išnyksta visi teisiniai nusikalstamos veikos padariniai, išskyrus įsipareigojimą atlyginti ar pašalinti (jei tai nebuvo padaryta iki susitaikymo) nukentėjusiajam sukeltą žalą.¹⁶⁴

Įtariamajam ir nukentėjusiajam susitaikius nutrauktas ikiteisminis tyrimas atnaujinamas BK 38 str. 3 ir 4 dalyse nurodytais pagrindais. BK 38 str. 3 dalyje numatyta galimybė, o 4 dalyje- pareiga atnaujinti ikiteisminį tyrimą.

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-361/2004.

¹⁶⁴ Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007, p. 160-161.

Ikiteisminis tyrimas gali būti atnaujintas, kai atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo per vienerius metus nuo ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties, patvirtinančios prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo, priėmimo, padaro baudžiamąjį nusižengimą ar neatsargų nusikaltimą arba be pateisinamų priežasčių nevykdo susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos.

Ikiteisminis tyrimas turi būti atnaujintas, kai atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo per vienerius metus nuo ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties, patvirtinančios prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo, priėmimo padaro naują tyčinį nusikaltimą.

Pirmuoju atveju (BK 38 str. 3 dalis) prokuroras turi diskrecinę teisę nuspręsti, ar turi būti surašytas ikiteisminio tyrimo teisėjui pateiktas tvirtinti nutarimas dėl ikiteisminio tyrimo atnaujinimo. Rekomenduotina, kad prokuroras tokį nutarimą surašytų kiekvieną kartą, kai paaiškėja, jog buvo padaryta nusikalstama veika (baudžiamasis nusižengimas ar neatsargus nusikaltimas). Susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos nesilaikymo atveju prokuroras iš pradžių gali perspėti atleistą nuo baudžiamosios atsakomybės asmenį apie ikiteisminio tyrimo atnaujinimo galimybę, pasiūlydamas jam vykdyti minėtą susitarimą. Jei toks perspėjimas neduoda teigiamo rezultato, prokuroras turėtų surašyti nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo atnaujinimo.

Antruoju atveju (BK 38 str. 4 dalis) prokuroras nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo atnaujinimo turi surašyti ir pateikti tvirtinti ikiteisminio tyrimo teisėjui nedelsdamas, kai tik paaiškėja, kad atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo padarė naują tyčinį nusikaltimą.¹⁶⁵

Abiem atvejais ikiteisminio tyrimo teisėjas prokuroro nutarimą turi svarstyti posėdyje. Jame privalo dalyvauti prokuroras ir atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo, kuris turi teisę pakviesti į posėdį atstovą, paprastai advokatą, ikiteisminio tyrimo metu buvusį jo gynėju. Prireikus į posėdį gali būti kviečiamas nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo, su kuriuo įtariamasis buvo susitaikęs.

Baudžiamojo nusižengimo ar neatsargaus nusikaltimo padarymo arba susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos nevykdymo atveju ikiteisminio tyrimo teisėjas priklausomai nuo konkretaus atvejo aplinkybių priimdamas nutartį gali tiek patvirtinti prokuroro nutarimą, tiek atsiakyti tai padaryti. Tyčinio nusikaltimo padarymo atveju

¹⁶⁵ Goda G. et al *Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2003, p. 592.

ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo patvirtinti prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo atnaujinimo. Atsisakyti tai padaryti ikiteisminio tyrimo teisėjas gali tik nustatęs, kad prokuroras neteisingai išaiškino ikiteisminio tyrimo atnaujinimo sąlygas.¹⁶⁶

Atnaujintas ikiteisminis tyrimas yra tęsiamas toliau. Jokių anksčiau atliktų tyrimo veiksmų pakartotinai atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnai ar prokuroras neprivalo, jei patys nenusprendžia kitaip. Reikšmingi šiai stadijai terminai skaičiuojami susumuojant termino trukmę iki ikiteisminio tyrimo nutraukimo ir termino trukmę po ikiteisminio tyrimo atnaujinimo. Tai pasakytina apie suėmimo, BPK 215 str. numatytų ir kitų terminų skaičiavimą.

Atnaujinus ikiteisminį tyrimą visi proceso dalyviai vėl gali naudotis savo procesinėmis teisėmis ir privalo vykdyti procesines pareigas. Realiai tai jie gali daryti tik tuomet, kai žino, kad procesas vėl vyksta. Dėl šios priežasties BPK 217 str. 3 dalyje išvardintiems proceso dalyviams prokuroras arba prokuroro įpareigotas ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi pranešti apie ikiteisminio tyrimo atnaujinimą. Jei ikiteisminiam tyrimui atnaujinti pakanka prokuroro nutarimo, turi būti pranešama iš karto po šio nutarimo surašymo. Tais atvejais, kai prokuroro nutarimą turi patvirtinti ikiteisminio tyrimo teisėjas, pranešama ikiteisminio tyrimo teisėjui priėmus nutartį dėl prokuroro nutarimo atnaujinti ikiteisminį tyrimą surašymo. Pirmuoju atveju nagrinėjamo straipsnio 3 dalyje nurodyti proceso dalyviai gali sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo atnaujinimo (prokuroro nutarimą) apskusti ikiteisminio tyrimo teisėjui, o antruoju atveju sprendimas (ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis) apskundžiamas apylinkės teismo pirmininkui. Skundai paduodami ir nagrinėjami pagal bendras apskundimo ikiteisminio tyrimo metu taisykles.¹⁶⁷

Būtina atsižvelgti į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kurioje buvo sprendžiamas atsakomybės klausimas pakartotinai nusikaltusių asmenų, kurie prieš tai buvo atleisti nuo atsakomybės pritaikius BK 38 straipsnį. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos nagrinėtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2005*, teisėjų kolegija teigė, kad BK 38 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad jeigu asmuo, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnio 1 dalį, per vienerius metus padarė naują tyčinį nusikaltimą, ankstesnis sprendimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės nustoja galioti ir sprendžiama dėl tokio asmens baudžiamosios atsakomybės už

¹⁶⁶ Goda G. *Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2003, p. 593.

¹⁶⁷ Goda G. *Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2003, p. 594-595.

visas padarytas nusikalstamas veikas, tačiau baudžiamojo proceso įstatymas nenustato tokio sprendimo priėmimo tvarkos. Įvertinus BPK 255 straipsnio 1 dalyje nustatytas nagrinėjimo teisme ribas bei kitas BPK normas, reglamentuojančias bylų procesą pirmosios instancijos teisme, darytina išvada, kad tokiu atveju taikytina baudžiamojo proceso įstatymo analogija. Teismas bylos parengimo nagrinėti teisme metu nustatęs, kad tyčinį nusikaltimą asmuo padarė nepraėjus vieneriems metams nuo nuosprendžio, kuriuo šis asmuo buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnio 1 dalį, priėmimo momento ir priėmęs nutartį perduoti bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje (BPK 233 straipsnis), turėtų išsireikalauti pirmąją bylą ir, vadovaudamasis BPK 295 straipsniu, atnaujinti joje įrodymų tyrimą bei, vadovaudamasis BPK 232 straipsnio 4 punktu, sujungti ją su antrąja byla. Toliau byla turėtų būti nagrinėjama vadovaujantis BPK XIX – XXIII skyrių nuostatomis, išskyrus tai, kad įrodymai, kuriais pagrįstos pirmosios bylos nuosprendyje išdėstytos išvados, teisiama jame posėdyje pakartotinai netiriami. Nuosprendyje teismas pirmiausia turėtų išspręsti kaltės klausimą dėl nusikalstamų veikų, padarytų po asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės. Kaltinamąjį pripažinus kaltu padarius tyčinį nusikaltimą, turi būti sprendžiama dėl šio asmens baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas (BK 38 straipsnio 4 dalis, BPK 307 straipsnis), t. y. jis turėtų būti pripažįstamas kaltu padaręs veikas, dėl kurių buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, ir laikantis BK normų, reglamentuojančių bausmės skyrimą, reikalavimų jam turėtų būti skiriamos bausmės.¹⁶⁸

BK 38 straipsnio 3 dalyje taip pat numatyta, kad jeigu asmuo, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal šio straipsnio 1 dalį, be pateisinamų priežasčių nevykdo teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos, teismas gali panaikinti sprendimą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir spręsti dėl tokio asmens baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas. Šį atvejį sprendė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181/2006¹⁶⁹, kurioje buvo nustatyta, kad nukentėjęsysis S. B. teismo posėdžio metu patvirtino, kad G. I. jam padarytos materialinės žalos neatlygino. G. I. paaiškino, kad jis neatlygino žalos, nes neturėjo darbo.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/200; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-586/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-208/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-208/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo trijų teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125/2006.

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181/2006.

Teismas nustatęs, kad atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės G. I. be pateisinamų priežasčių nevykdė teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos, neatlygino netgi dalies padarytos materialinės žalos nukentėjusiajam ir praėjus nustatytam terminui, pagrįstai, vadovaujantis BK 38 straipsnio 3 dalimi, panaikino sprendimą atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės ir patraukė jį baudžiamojon atsakomybėn už abi padarytas nusikalstamas veikas.

IŠVADOS

1. Proceso nutraukimas nukentėjusiajam susitaikius su kaltininku, padeda taupyti šalių bei teismo lėšas ir laiką, leidžia kaltininkui išvengti izoliacijos, skatina asmenis prisiimti atsakomybę už padarytas nusikalstamas veikas, nukentėjusiajam asmeniui – greičiau atlyginti padarytą žalą. Šis institutas ne tik atlieka šalių sutaikymo funkciją, tačiau veiksmingai funkcionuoja ir kaip viešųjų ir privačių interesų derinimo priemonė. Neužtikrinus privačių interesų apsaugos gali būti sudaromos sąlygos žmogaus teisėms pažeisti, o neatsižvelgus į viešųjų interesų apsaugą, būtų paneigta teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, reikšmė. Vadinasi, yra būtina rasti teisingą pusiausvyrą tarp žmogaus poreikio pasiekti teisingumą ir gauti atpildą ir valstybės tikslo užtikrinti stabilumą ir susitaikymą. Todėl tam, kad nebūtų pažeista šio instituto esmė bei paskirtis, reikia siekti kuo didesnio baudžiamųjų procesinių ir materialinių normų suderinamumo.

2. Susitaikymas, kaip ir mediacija yra skirtas konfliktui tarp kaltininko ir nukentėjusiojo dėl padarytos nusikalstamos veikos išspręsti, žalai atlyginti atsisakius baudžiamojo persekiojimo. Darytina išvada, kad atsižvelgus į šio instituto paskirtį ir esmę jis daugeliu atveju yra artimas mediacijai. Todėl mediacija taip pat laikytinas proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius institutas, įtvirtintas Lietuvos teisinėje sistemoje.

3. Nėra aišku kas turėtų būti atsakingas už padarytos žalos atlyginimo kontrolę, kai kaltininkas ir nukentėjusysis susitaria tai padaryti ateityje. Vieni mano, kad už šios pareigos įvykdymo kontrolę turėtų būti atsakingas teismas ar kita valstybinė institucija, kiti mano, kad apie žalos atlyginimo procesą turėtų informuoti pats nukentėjusysis. Galiojantys įstatymai nenurodo institucijos bei tvarkos, kaip turėtų būti kontroliuojamas kaltininko ir nukentėjusiojo susitarimo ateityje atlyginti ar pašalinti nusikalstama veika nukentėjusiajam padarytą žalą vykdymas. O nesant tokio reguliavimo, nesudaromos pakankamos garantijos nukentėjusiojo interesų apsaugai.

4. Turėtų būti formalizuojami reikalavimai fiksuojant proceso dalyvių sprendimą susitaikyti ir susitaikymo sąlygas, ypač nutraukiant ikiteisminį tyrimą. Mano manymu, susitaikymas turėtų būti fiksuojamas viename dvišaliame arba daugiašaliame rašytiniame susitarime tarp kaltininko ir nukentėjusiojo. Ikiteisminio tyrimo teisėjas turėtų būti aktyvesnis, siekdamas

išsiaiškinti tikrąją šalių valią dėl susitaikymo, todėl šalių ketinimams nustatyti jis turėtų surengti posėdį, kuriame turėtų dalyvauti ir kaltininkas, ir nukentėjusysis. Ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas neprivalomoje susitaikymo procedūroje, iš esmės pakeičia potencialų teisminį nagrinėjimą. Todėl įstatymas turėtų numatyti bent jau minimaliai formalizuotą procedūrą, kurios metu būtų aiškiai išsakyta ir užfiksuota nukentėjusios šalies ir kaltininko pozicija, taip pat prokuroro nurodyto viešojo intereso nebetęsti šio baudžiamojo persekiojimo motyvai.

5. BK 38 straipsnio taikymo tvarka ir praktika leidžia manyti, kad realiai BK 38 straipsnio taikymo klausimą sprendžia prokuroras, o ne teismas. Iš esmės, teismo funkcija šiose bylose apsiriboja tik formaliu ikiteisminio tyrimo medžiagos patvirtinimu ir pritarimu prokuroro sprendimui, tačiau tokia situacija, mano manymu, nepažeidžia nekaltumo prezumpcijos, nes bet koku atveju, kad ir formaliai, galutinį sprendimą byloje priima arba ikiteisminio tyrimo teisėjas arba teismas teismo posėdyje.

6. Pagal Konstituciją kiekvienu atveju, kai asmeniui yra pareikštas įtarimas padarius nusikalstamą veiką ir iškelta baudžiamoji byla, bylos procesas turėtų baigtis teismo priimamu sprendimu. Todėl BPK turėtų būti įtvirtinta valstybės pareiga laikantis viešumo ir kitų proceso principų nedviprasmiškai sureguliuoti asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo (nekaltumo) nustatymo tvarką.

7. Nors susitaikymo (susitarimo) procedūra (procesinė forma) yra pakankamai aktualus klausimas, tačiau iki šiol baudžiamuosiuose įstatymuose nenustatyta nei teisėjui, nei prokurorui ar kitiems pareigūnams pareiga inicijuoti arba organizuoti procesą, kurio metu būtų priimtas susitarimas, tenkinantis visus proceso dalyvius. Be to, proceso normos neįpareigoja netgi informuoti apie galimybę baigti procesą susitaikymu, todėl siekiant suaktyvinti ir optimizuoti tokios normos taikymą, baudžiamuosiuose įstatymuose turėtų būti įtvirtintas aiškus įpareigojimas teismo pareigūnams supažindinti nukentėjusįjį ir kaltininką su galimybe nutraukti procesą jiems susitaikius.

8. Dar viena su susitaikymo instituto taikymu susijusi problema yra ta, kad BPK 212 – 214 straipsniuose nėra įtvirtinta būtinybė rengti posėdį, kad būtų įvertintos sąlygos taikyti tam tikras diskrecinio baudžiamojo persekiojimo nuostatas. Be to, bet kuriuo atveju, kai reikia

nuspręsti, ar tikslinga toliau vykdyti baudžiamąjį procesą, baudžiamojo proceso įstatyme būtina numatyti konkretų reikalavimą rengti posėdį ir informuoti proceso dalyvius apie galimybes atlyginti žalą arba susitarti dėl jos atlyginimo ateityje. Todėl ir nukentėjusysis, ir kaltininkas turėtų būti supažindinti su galimybe nutraukti baudžiamąjį procesą įvykdžius vieną iš BK 38 str. įtvirtintų sąlygų – atlyginus ar susitarus ateityje atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą.

9. Instituto taikymas yra problematiškas, kai po proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius asmuo pakartotinai padaro nusikalstamas veikas. Taip yra todėl, kad ši situacija nėra sureguliuota procesinėmis teisės normomis, todėl jos įgyvendinimas praktikoje yra problematiškas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

NORMINĖ LITERATŪRA:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 19-828.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis" // Teismų praktika Nr. 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 1999.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 115-5221.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 »Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą" // Teismų praktika Nr. 19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2003.
9. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 5 straipsnis // Valstybės žinios. 2002. Nr. 17-649.
10. Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocol No. 11, Rome, 4. XI. 1950 // <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/005.htm> .
11. Council Framework Decision of March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings // Official Journal (2001/220/JHA), L'2001, No. 82-1.
12. Recommendation No. R (85) 11 of the Committee of Ministers to Member States on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and the Procedure (adopted by

the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Ministers' Deputies) // <http://www.restorativejustice.org/resources/policy/inter/europe/r85>;

13. Recommendation No. R (99) 19 of the Comitee of Ministers to Member States concerning mediation in penal matters (adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679th meeting of Ministers' Deputies) // <http://www.restorativejustice.org/resources/policy/inter/europe/r99>.

14. Декларация основных проинципов правосудия для жертв преступления и злоупотребления властью. Резолюция 40/34 Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1985 года. Права человека и судопроизводство. Собрание международных документов. Вена. 1994.

SPECIALIOJI LITERATŪRA:

1. Ažubalytė R. *Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo byloje kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų* // Jurisprudencija. Mykolo Riomerio universiteto mokslo darbai. 2006, Nr. 6 (84). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2006.
2. Ažubalytė R. *Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis*. // Jurisprudencija. Mykolo Riomerio universiteto mokslo darbai. 2006, Nr. 1 (79). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2006.
3. Ažubalytė R. *Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištakos, raida, tendencijos* // Jurisprudencija. 2001, t. 21 (13).
4. Ažubalytė R. *Nukentėjusiojo teisėtų interesų ir teisių realizavimas baigiant ikiteisminį tyrimą* // Jurisprudencija. 2005, t. 70 (62).
5. Ažubalytė R. *Baudžiamosios bylos nekėlimo institutas: procesinis reglamentavimas ir taikymo problemos* // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. Vilnius. 1999. T. 12 (4).

6. Ažubalytė R. *Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje*: daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: LTU, 2002.
7. Baranskaitė A. *Kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo institutas Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse: istorinis lyginamasis aspektas* // Jurisprudencija: mokslo darbai / Mykolo Riomerio universitetas. 2003, t. 45(37).
8. Baranskaitė A. *Viešojo ir privataus interesų derinimas taikant kaltininko susitaikymo su nukentėjusiuoju institutą*. // Teisė, mokslo darbai, 2003, Nr. 48. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2003.
9. Jurka R., Jasevičius R. *Diskrecinio ikiteisminio tyrimo nutraukimo (diversijos) pagrįstumas ir įgyvendinimo problemos* // Teisės problemos. 2005/4 (50).
10. Rimšelis E. *Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai: naujieji sampratos aspektai* // Jurisprudencija. Mykolo Riomerio universiteto mokslo darbai. 2005, Nr. 67 (59). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005.
11. Goda G. *Baudžiamojo proceso forma: optimalių procesinių taisyklių paieškos galimybės ir ribos* // Teisė 65, 2007.
12. Goda G. *Nekaltumo prezumpcija: įtvirtinimas Lietuvos teisėje ir kai kurie turinio aspektai* / Teisė. 2002.
13. Kukaitis V. *Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinė padėtis užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese* // Teisė 60, 2006.
14. Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltimo mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje* // Aktualijos. 2006. Nr. 2.
15. Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2003.
16. Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai* // Jurisprudencija 2001. T 20 (12).

17. Gumbis J. *Teisinė diskrecija: teorinis požiūris* // Teisė. 2004, Nr. 52; Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002.
18. Jurkšaitytė J. *Ar Lietuvos Respublikos įstatymai leidžia naudoti tarpininkavimą kaip alternatyvų ginčų sprendimo būdą?* // Teisės apžvalga. 2001, Nr. 5.
19. Drakšas R. *Baudžiamosios atsakomybės sampratos formulavimo problemos Lietuvoje* // Teisė. 2003. Nr. 47.
20. Švedas G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2006.
21. Baranskaitė A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007.
22. Šumskas A. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme*. Vilnius: Justitia, 2000.
23. Abramavičius A., Jarašiūnas E. *Konstitucinė dimensija baudžiamojoje teisėje* // Teisė, mokslo darbai, 2004, Nr. 53. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004.
24. Piesliakas V. *Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse*. Habilitacinio darbo autoreferatas. Socialiniai mokslai, teisė (6F)- Vilnius, 1996.
25. Piesliakas V. *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės* // Socialinė teisė. 1979.
26. Jurgaitis R. *Supaprastinta baudžiamoji procesinė forma: daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė*. Vilnius, 2004.
27. Kazlauskas M., Goda G. *Supaprastintos procesinės formos problema baudžiamojo proceso teisėje* // Teisė. 1993.
28. Pavilionis V. *Konstitucinės baudžiamųjų įstatymų rekodifikacijos ištakos* // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė. Konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucijos penkerių metų sukakčiai, Vilnius, 1997 m. spalio 24—25 d. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998.

29. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. taikymas ir aiškinimas Lietuvos Respublikos pralaimėtose bylose // http://www.tm.lt/?item=stras_publ.
30. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2005.
31. Goda G. et al *Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys* (1-220 straipsniai). Vilnius: teisinės informacijos centras, 2003.
32. Goda G. et al *Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys* (221-461 straipsniai). Vilnius: teisinės informacijos centras, 2003.
33. Prapiestis J. *Baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2004.
34. Pavilionis V., Švedas G., Abramavičius A. *Baudžiamoji teisė (Bendroji dalis)*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
35. Piesliakas V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Justitia, Vilnius, 2008.
36. Pradel J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2001.
37. Michailovič I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2001.
38. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaita apie padarytus ir išnagrinėtus nusikaltimus LR per 2000 m. 12 mėn. Forma Nr. 1-GS.
39. Prieiga per internetą: <http://www.lrski.lt/index.php?p=126&l=LT&n=129>.
40. Marc M. Robert. *The role and status of public prosecution services in Europe: major problems and the Council of Europe draft recommendation* // What public prosecution in Europe in the 21st century. Strasbourg, 22 – 24 May 2000. Council of Europe publishing. 2000.
41. Rössner D. *Mediation as a Basic Element of Crime Control: Theoretical and Empirical Comments* // Buffalo Criminal Law Review. Vol 3.

42. Umbreit M. S. *The handbook of Victim Offender Mediation* – San Francisco, 2001.
43. Pelikan Ch. *Mediation between the victim and offender in Austria: legal ramifications and practise. Juvenile Offender-Victim Mediation* // Ed. By B. Czarnecka-Dzialuk, D. Wojcik – Warszawa: Institute of Justice, 1999.
44. Parmenter St., Fijnaut C. and Van Daele D. *From Sisyphus to Octopus: Towards a Modern Public Prosecutor's Office in Belgium* // European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice. 2000. No. 3, p. 175.
45. Verrest P. *The French Public Prosecution Service* // European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice. 2000. No. 3.
46. Code of Criminal Procedure (France)
http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpptextA.htm Section III:
 Attributions of the district.
47. Frehsee D. *Restitution and Offender-Victim Arrangement in German Criminal Law: Development and Theoretical Implications* // Buffalo Criminal Law Review. 1999. Vol. 3 No. 1
<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/bufer3&id=241&collection=cjournals>.
48. Meznar A. *Alternative forms of dealing with criminal offences* // <http://www.iap.nl.com/speeches2/alternative.html>.
49. Albrecht H. J. *Criminal Prosecution: Developments Trends and Open Questions in the Federal Republic of Germany* // European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice. 2000. No. 3.
50. *The Criminal justice system of Finland. A general introduction.*- Helsinki, 1991.
51. Greve V. *Criminal justice system of Denmark. An outline.*-Copenhagen, 1990.
52. Verrest P. *The French Public Prosecution Service* // European Journal of Crime and Criminal Justice. 2000.

53. Code of Criminal Procedure (Strafprozeßordnung, StPO) (Germany) // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>.
54. Rouland N. Anthropologie juridique. Paris: Presses Universitaires de France, 1988.
55. Novembre 1808 – Code D’Instruction Criminelle. // http://www.Juridat.be/cgi_loi/legislation.pl.
56. Trondle H., Fischer Th. Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 51., neu bearbeitete Auflage. Munchen – Verlag C. H. Beck, 2003.
57. Steffens R. Wiedergutmachung und Tater-Opfer-Ausgleich im Jugend- und Erwachsenen- strafrecht in den neuen Bundeslandern. Monchengladbach – Forum Verlag Godesberg., 1999.
58. Максудов Р., Флямер Л., Грасенькова А. Институт примирения в уголовном процессе. Необходимость и условия развития // Уголовное право. 1998. Но. 1.
59. Головки Л. В. Новые основания освобождения от уголовной ответственности и проблемы их процессуального применения // Государство и право. -1997. - N 8.
60. Песлякас В. Ч. Уголовная ответственность и освобождение от нее. Учебное пособие. – Минск, 1988. 11.
61. Головки Л. В. Освобождение от уголовной ответственности и освобождение от уголовного. преследования соотношение понятий // Государство и право. 2000. №. 6.
62. Розин Н.Н. Уголовное судопроизводство. Рига. 1924.
63. Головки, Л. В. Прекращение уголовного дела в связи с деятельным раскаянием. // Законодательство . -1999. - № 1.
64. Уголовно-процессуальный закон // под общей редакцией и с пояснением профессора М.Шепукова. -20 Рига, 2005.

65. Прапиестис Й. Й. Уголовно-правовая борьба с халатностью. Дисертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова, Москва, 1982, p. 168.

PRAKTINĖ MEDŽIAGA:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2004;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-529/2004;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-553/2004;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-632/2005;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-123/2006;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-4/2006;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-438/2005;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-534/2005;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-306/2005;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-464/2005;

12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2007 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38/2007.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2004;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-518/2003;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-788/2006;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo trijų teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125/2006;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-72/2006.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų trijų teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2006;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų Bylų Skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2006;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181/2006;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-580/2006;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-606/2006;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582/2004;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-816/2003;
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų 2007 m. balandžio 11 d. nutartis Nr. 2K-298/2007;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 597/2005;
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų 2003 m. lapkričio 11 d. nutartis Nr. 2K-813/2003;

28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-488/2005;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo trijų teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-372/2004;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-117/2005;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-208/2006;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197/2004;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-586/2005;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-550/2005;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120/2007;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-590/2004;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-361/2004;
38. Teismų praktika Nr. 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 1999;
39. Teismų praktika Nr. 5 — 6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas;
40. Teismų praktika. Aukščiausiojo Teismo biuletenis. 2003, Nr. 19;
41. Teismų praktika. Aukščiausiojo Teismo biuletenis. 2003;
42. Kauno apygardos teismo 2006 m. lapkričio 23 d. teisėjų nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-704-493/2006;
43. Kauno apygardos 2007 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Kpr-43/2007;
44. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-275-503/07;
45. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.10-1-80215-06;
46. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-286-468/07;
47. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-934-35/07;

48. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-423-503/07;
49. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-888-487/07;
50. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-858-35/07;
51. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-851-497/07;
52. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-757-35/07;
53. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-807-468/07;
54. *Daktaras prieš Lietuvą* // Europos žmogaus teisių teismo sprendimai. Europos tarybos informacijos biuras. Vilnius 2001;
55. *Butkevičius v. Lithuania* // <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/2002/331.html>;
56. *Adolf v. Austria* // <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1982/2.html>;
57. *Deweer v. Belgium* // <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1980/1.html>.

SANTRAUKA

Proceso nutraukimas kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius – tai savanoriškas abiejų šalių (kaltininko ir nukentėjusiojo) bandymas išspręsti konfliktą, kilusį dėl nusikaltimo, bei sudaryti kaltininko ir nukentėjusiojo sutartį dėl žalos atlyginimo.

Lietuvos BPK 212 straipsnio 5 punkte numatyta, kad ikiteisminis tyrimas gali būti nutrauktas, „kai įtariamasis ir nukentėjęsysis susitaiko BK 38 straipsnyje numatytais atvejais“. Tai reiškia, kad BK 38 straipsnyje įtvirtinta norma suteikia teismui teisę, bet ne pareigą atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko. Tačiau taikyti BK 38 straipsnio nuostatą galima tik esant šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytų aplinkybių visumai: jeigu kaltininkas prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, savo noru atlygino žalą, susitaikė su nukentėjusiuoju bei yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų.

Šis institutas ne tik padeda greičiau atlyginti nukentėjusiajam kaltininko padarytą žalą, tačiau taip pat taupo teismo bei šalių laiką ir pinigus, leidžia kaltininkui tikėtis humaniškumo, greitesnio teismo proceso, išlaikyti socialinius ir asmeninius ryšius, išvengti izoliacijos paskyrus jam kardomąją priemonę ir resocializacijos, išėjus iš įkalinimo įstaigos, o nukentėjusį apsaugo nuo nemalonių išgyvenimų, patiriamų bylinėjantis teisme.

Viena iš naujų Baudžiamosios teisės funkcijų – tai sutaikymo funkcija, kuri ypatingai pasireiškia taikant nukentėjusiojo susitaikymo su kaltininku institutą. Tokiu būdu valstybė baudžiamosios teisės pagalba savo pagrindiniu siekiu įvardija paveikti kaltą asmenį ne tik atimdama ar ribodama jo teises ar laisves, bet tuo pačiu stengdamasi rasti pusiausvyrą tarp aukos, visuomenės ir kaltininko interesų. Taigi viena iš baudžiamosios teisės funkcijų yra pasverti visuomenės ir privačius interesus, įvertinant skirtingus atskirų individų, visuomenės ir valstybės poreikius, įgyvendinant susitaikymo funkciją kartu su apsaugos, represijos ir prevencijos funkcijomis.

SUMMARY

The cancellation of the process when the victim conciliates with the culprit – is a voluntary attempt of culprit and victim to sort out the conflict which was caused by the crime made and also to make a victim – offender agreement, relating the compensation of damage.

Article 212 item 5 of Code of Criminal Procedure of Lithuania establishes that pretrial can be terminated „when the suspect and the victim conciliates as it is stated in Article 38 of Criminal Code“. It means that Article 38 of Criminal Code of Lithuania gives Court possibility to exempt a culprit from criminal liability in case of his reconciliation with a victim. It is applied where the following all conditions are met: a culprit has confessed of a committed criminal deed; a culprit has compensated or removed damage his own will; a culprit conciliated with a victim; there are grounds to believe that this person will not commit new criminal deeds.

This institute not only helps to compensate the damage made to the victim, but also not to consume Court's and parties' time and money, lets the culprit hope for humanity, quick criminal process in his case, maintain its social and personal relations as well as to avoid the isolation if measures of suppression are applied and re-socialization after leaving the place of imprisonment, and keeps the victim from unpleasant experience, as a result of judicial criminal proceedings.

One of the new functions in Criminal Law is a function of reconciliation when applying institution of reconciliation between defendant and victim. In such way the state tries to determine in criminal laws it's seek to influence the guilty person not only by restricting, limiting its rights and freedoms, but at the same time ensuring the coordination of interests of victims, society, state and defendant. Therefore one of the functions of criminal law is also to coordinate public and private interest while considering different needs of separate persons, society and the state, to implement reconciliation function together with functions of protection, repression and prevention.